

Economisch-Statistische Berichten

Tien jaren O.E.E.C.
Uitbreiding en liberalisatie van de handel

★

Ir. J. Ph. L. Petri
Gesprekken over de Eurodelta

★

Drs. J. L. Wage
Krijgt Nederland de Euro-kous op de kop?

★

Prof. Dr. A. J. Vlerick
Produktiviteitsbevordering in kleine en
middelgrote bedrijven

★

K. H. Schreiber, dipl. rer. pol.
De aanstaande belastingherziening
in West-Duitsland

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUÛT

43e JAARGANG

No. 2138

WOENSDAG 25 JUNI 1958

**COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING**

Spuistraat 172 Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Voorschotten op effecten

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

vacatures

De Diaconie van de Hervormde Gemeente te 's-Gravenhage roept sollicitanten op voor de functie van

Plv. Administrateur

Vereisten: leeftijd 35 à 40 jaar.

Ruime administratieve en organisatorische ervaring, diploma Boekhouden M.O. of S.P.D.

Lidmaat der Ned. Herv. Kerk.

Datum van indiensttreding: zo mogelijk 1 september a.s. Salaris nader overeen te komen.

De functionaris zal t.z.t. worden belast met de dagelijkse leiding van het Diaconaal Bureau.

Sollicitaties worden uiterlijk 5 juli ingewacht bij de Administrerend-diaken, van Kijfhoeklaan 45, Den Haag.

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam

Adviezen inzake
levensverzekeringen
en pensioencontracten

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B. fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam 6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag: Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H.W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Tien jaren O.E.E.C.

Uitbreiding en liberalisatie van de handel

In 1948 leek het herstel van het evenwicht op de lopende rekening van Europa's betalingsbalans uiterst moeilijk bereikbaar. Telde men de plannen der deelnemende landen bij elkaar, dan mocht worden verwacht, dat Europa's invoer uit de rest van de wereld in 1952/53 1 pCt. geringer en de inter-Europese handel 1 pCt. groter zou zijn dan in 1938 en dat het tekort ten opzichte van de buitenwereld medio 1953 nog altijd minstens \$ 1 mrd. zou bedragen. De werkelijkheid was anders: in 1952/53 was de invoer uit de rest van de wereld 12 pCt. in plaats van 1 pCt. lager dan in 1938; de uitvoer naar Noord- en Centraal-Amerika was verdubbeld in plaats van, zoals in 1948 werd verwacht, met 50 pCt. toegenomen; de lopende transacties met de rest van de wereld leverden in plaats van een tekort van \$ 1 mrd. een overschot van deze orde van grootte op en de inter-Europese handel was vergeleken met 1938 met 32 pCt. toegenomen.

Voor deze opvallende resultaten zijn verschillende oorzaken — waaronder de toeneming der produktie en de beteugeling der inflatie — aan te wijzen. Voor een belangrijk deel zijn zij het gevolg van veranderingen in de Europese handelspolitiek. De O.E.E.C. had er met nadruk op gewezen, dat invoer uit de leden-landen de invoer uit de rest van de wereld voor een groot deel zou kunnen vervangen om aldus bij te dragen tot herstel van Europa's betalingsbalansevenwicht. Een snelle en vèrgaande liberalisatie van het inter-Europese handels- en betalingsverkeer werd te dien einde voorgesteld. De juistheid van dit voorstel werd door de bovengenoemde feiten bevestigd.

In de jaren direct na de oorlog waren kwantitatieve invoerbeperkingen dermate verbreid, dat de traditionele invoerbelemmering, het invoertarief, van secundaire betekenis was geworden. Een ontelbaar aantal bilaterale overeenkomsten was aangegaan en de handel tussen de diverse landen werd ernstig beperkt. De O.E.E.C. heeft zich intensief met het afschaffen der restricties bezig gehouden. In juli 1949 beval de Raad de leden-landen aan maatregelen te nemen ter vermindering van de kwantitatieve invoerrestricties opdat in 1951 een zo volledig mogelijke liberalisatie van de Europese handel zou kunnen worden bereikt. De landen verplichtten zich „to remove before 15th December 1949, quantitative restrictions on at least 50 per cent of their total imports on private account from the other Member countries as a group, in the respective fields of food and feedingstuffs, raw

materials and manufactured goods counted separately”.

Allengs werd het duidelijk, dat uitbreiding der liberalisatieprocedure niet mogelijk zou zijn zonder grondige verandering van het betalingsverkeersmechanisme. Het bilateralisme was nog geenszins van de baan. Landen, die als gevolg van de liberalisatie een tekort ten opzichte van het ene en een overschot ten opzichte van het andere land boekten, konden deze saldi niet compenseren, omdat bilaterale saldi niet transferabel waren. Discriminatie om betalingsbalansredenen was dus nog altijd mogelijk. Bovendien hadden de landen geen zekerheid, dat als gevolg van de liberalisatie optredende tijdelijke tekorten door kredieten zouden worden overbrugd. In januari 1950 besloot de Raad van de O.E.E.C., dat verdere verplichtingen tot liberalisatie afhankelijk zouden worden gesteld van twee voorwaarden, namelijk een aantal non-discriminatoire handelspolitieke spelregels en een bevredigend betalingsverkeersmechanisme. Door de aanvaarding van de Liberalisatiecode en de oprichting van de Europese Betalings Unie werd aan deze voorwaarden voldaan.

De Liberalisatie-code en de E.B.U. baanden de weg voor een snelle liberalisatie van het inter-Europese handels- en betalingsverkeer en droegen ertoe bij de door de oorlog in Korea en de herbewapening gerezen moeilijkheden te bestrijden. Het zou ons te ver voeren het negende jaarverslag van de O.E.E.C. bij de beschrijving hiervan op de voet te volgen. Laten wij volstaan met te vermelden, dat de liberalisatie van alle landen tezamen ultimo 1955 bijna 86 en ultimo 1956 bijna 89 pCt. bedroeg en dat, afgezien van Frankrijk, geen enkel land de afgelopen vier jaren vroeger getroffen liberalisatiemaatregelen heeft teruggenomen. Inmiddels zijn ook vorderingen gemaakt met de liberalisatie van onzichtbare transacties, het kapitaalverkeer en — zij het dat hierbij geen verplichte percentages werden voorgeschreven — de invoer uit het dollargebied. Naarmate de kwantitatieve restricties als gevolg van de liberalisatie grotendeels verdwenen werden de tarieven, die in voorgaande jaren geen rol van betekenis konden spelen, als belemmering van de handel weer van belang. Het is dan ook, mede gezien het voorgaande, geen wonder, dat het negende O.E.E.C.-verslag het werk van deze organisatie op het gebied van het internationale handels- en betalingsverkeer bestempelt als de „most enduring task, and that which has yielded the most direct and concrete results....”.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Tien jaren O.E.E.C.; uitbreiding en liberalisatie van de handel	503	Aantekening: Vliegtuigresearch in Engeland	515
Gesprekken over de Eurodelta, door Ir. J. Ph. L. Petri	504	Boekbesprekingen: J. Errera e.a.: „Euratom; Analyse et Commentaires du Traité”, bespr. door Mr. B. Sanders	516
Krijgt Nederland de Euro-kous op de kop?, door Drs. J. L. Wage	508	Dr. J. F. Michels: „Het middellange exportkrediet”, bespr. door Drs. A. G. ter Hennepe	517
Productiviteitsbevordering in kleine en middelgrote bedrijven, door Prof. Dr. A. J. Vlerick	511	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans ...	518
De aanstaande belastingherziening in West-Duitsland, door K. H. Schreiber, dipl.rer.pol.	513	Notities: Uitgaven voor reclame	507
		Problemen bij de verzekering der luchtvaart ..	512
		Statistieken	519

In een korte tijd is in ons land een aantal congressen gehouden over problemen van de ruimtelijke ordening. Deze congressen, tezamen met overige verschijnselen, zoals het instellen van een Raad voor de Ruimtelijke Ordening binnen de Ministerraad en de aandacht welke in de zesde Industrialisatienota is geschonken aan de betreffende problematiek, leiden schrijver tot de conclusie, dat in ons land het probleem van de ruimtelijke ordening thans is erkend. Tegelijk met deze erkenning komt schrijver evenwel tot de constatering, dat de wetenschappelijke achtergrond van de ruimtelijke ordening nog onvoldoende is ontwikkeld. Schrijver stelt voor het begrip „ontwikkelingsgebied” niet te beperken tot industrieel onderontwikkelde gebieden, maar, naast de reeds bestaande agrarische ontwikkelingsgebieden, ook zodanig gebieden te creëren voor de recreatie, de oude binnensteden en de nieuwe satellietsteden.

Gesprekken over de Eurodelta

Binnen één week werden in ons land drie belangrijke congressen gehouden over de ruimtelijke ordening. Vijf hoogleraren, twee ambtelijke adviseurs, een burgemeester en een vertegenwoordiger van het bedrijfsleven gaven hun mening over dit onderwerp. Hare Majesteit, vier Ministers, tenminste vijf Commissarissen der Koningin en ruim vijftienhonderd andere leidinggevenden hoorden een gedeelte dezer referaten aan. Radio en pers droegen het gesprokene verder uit. Met de Gaulle en de Zeeuwse veren was de ruimtelijke ordening wel in het nieuws.

De volgende regelen zijn geschreven speciaal naar aanleiding van de vergadering van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel. Het onderwerp van deze vergadering, gehouden in het Concertgebouw te Amsterdam, luidde: „De ruimtelijke ontwikkeling van Nederland in een nieuw Europa”. De pers gaf reeds verslagen; de preadviezen zijn voor een ieder verkrijgbaar. Een artikel achteraf kan dus beter worden opgezet als een voortzetting der discussie.

Men zou altijd weer kunnen beginnen met de eerste vraag: *heeft ordening van onze ruimte zin?* Ordening immers is een ingrijpen van boven af. Iedere organisatie is een ordening. De vraag zou dus kunnen luiden: moet onze ruimte worden georganiseerd?

Deze vraag wordt in ons land echter nauwelijks gesteld. Ons land, dat steeds zich zelve maakte, dat meren drooglegde en land op zee veroverde, blijkt een krachtige hand te aanvaarden wat betreft het gebruik van en de beschikking over de bodem. Afgezien van veiligheid en landwinst is een ieder wel zo vaak met enigerlei vorm van „ruimtelijk onbehagen” in aanraking gekomen, dat tegen het principe nauwelijks verzet bestaat. Wel, en uiteraard, verzet zich echter de enkeling of de georganiseerde groep als deze ordening de eigen belangen dreigt te schaden.

Interessant is het te constateren hoe het algemene verschijnsel van de *schaalvergroting* ook zijn intrede heeft gedaan in de ruimtelijke ordening.

In de dertiger jaren kenden we in ons land reeds een vrij stringent ruimtelijk beleid van althans de grotere gemeenten. Het is de gemeentelijke overheid welke haar regelen stelt aan de particulier.

In de veertiger jaren komen de regionale regelingen aan bod. Het zijn nu de gemeenten welke op hun beurt aan banden gelegd kunnen worden; het zijn de provincies welke de regelen kunnen stellen.

En de vijftiger jaren tonen de problemen van nationale aard: Randstad en Delta — Het Westen en overig Nederland — Dollard en Schelde. Reeds zitten we in de aanloop tot de volgende fase, de fase van West-Europa. Wordt niet begin juli in Luik een vergadering gehouden van de „Bestendige conferentie voor de ontwikkeling van de gewesten van Noordwest-Europa”? Pikante bijzonderheid: het betreffende gebied strekt zich uit van Bazel tot de zuidgrens van Drenthe. Als bezoeker van het congres in Amsterdam ziet men met belangstelling uit naar de reacties van de burgemeester van Emmen.

We bevinden ons dus nu in *het tijdperk waarin het nationale aspect van de ruimtelijke ordening de grootste belangstelling ondervindt*. We bevinden ons echter pas in de eerste fase van dit tijdperk. Zo'n eerste fase wordt gekenmerkt door enerzijds een algemeen voortschrijdende bewustwording van het probleem, anderzijds door een vonkenspiel van botsende meningen en belangen. De mist waarin men zijn weg moet vinden wordt kleurrijk opgeluisterd door menig rhetorisch vuurwerk.

De tweede fase bevat het opstellen van de spelregels. De derde fase is het spelen van het spel. Daar we niet met een theorie maar met een werkelijkheid te maken hebben, zijn alle drie de stadia tegelijkertijd aanwezig. Maar het eerste stadium is kleurrijk en rumoerig; het tweede en het derde nog slechts aarzelend.

Het erkennen van het probleem komt voort uit het herkennen van een menigte van verschijnselen tegelijkertijd.

Daar is het probleem van onze grote steden, zich bevindend in de puberteitsjaren van de miljoenenstad. Het verkeer wordt drukker, maar de straten niet breder. De woningvoorraad wordt groter maar de woningnood nauwelijks kleiner. De stad wordt groter maar de grenzen blijven gelijk. Alle problemen worden in een veelvoud ingewikkelder maar het menselijk vermogen tot oplossen blijft nagenoeg gelijk. Die kroon op ons economische en

culturele leven: de Randstad, dreigt zichzelf boven het hoofd te groeien.

Daar tegenover de andere pool: het zuiver agrarisch platteland. Expulsiegebied door verminderde werkgelegenheid in de landbouw. In wezen ook het toneel van een veel groter revolutie dan in onze steden: nieuwe methoden, massale onteigening via ruil- en herverkaveling, groot-scheepse landschapsvervorming en een volledige hergroepering in de plaatselijke maatschappij. De vraagstukken mogen wat minder complex zijn, maar de ombouw van het platteland is in verhouding meer ingrijpend en meer revolutionair dan de ombouw van onze grote steden.

Waar blijven de overbodigen uit de landbouwgebieden? Trekken zij weg dan ontstaan de problemen van de expulsiegebieden; de zichzelf aanjagende beweging van het verlaten en eenzijdige platteland. Ir. S. Herweijer, directeur van de Cultuurtechnische Dienst, heeft er te Amsterdam op gewezen. Het is het probleem van Groningen, Friesland en Zeeland¹⁾. Blijven zij echter zitten en gelukt het niet voldoende industriële werkgelegenheid aan te trekken, dan worden de problemen nog veel groter en dreigt massale werkloosheid. Dit is het probleem van bijv. Zuidoost Drenthe en sommige delen van Brabant.

Men zal dan ook geluiden horen van „er moet iets gebeuren” uit alle drie de gebieden: de grote stad, het agrarisch expulsiegebied en het gebied met de landelijke overbevolking. „Zij alle waren aanwezig op het congres. Opmerkelijk was hoe door de Amsterdamse wethouder Van den Bergh werd geattendeerd op staatshulp bij het weren van bepaalde industrieën. Deze wethouder introduceerde het woord „Eurodelta”.

Er zijn nog andere verschijnselen welke medewerken aan het erkennen van het probleem.

Daar is bijv. het streven in bepaalde gewesten — met name in het Rooms Katholieke Brabant — de mensen in eigen levenssfeer te houden. De afval van de Kerk en van de eigen groep in al haar organisatievormen blijkt bij verhuizing van een streek waar de kerkelijke habitus leeft naar bijv. een grote stad, waar deze habitus slechts door een minderheid wordt aanvaard, groot te zijn. Kringen welke dit als een groot verlies aan menselijke waarde en geluk beschouwen en zich hiervoor verantwoordelijk voelen, zullen dus alle krachten aanwenden om deze gang van zaken tegen te gaan. Een zeer belangrijk middel hiertoe is de ruimtelijke ordening.

In de tweede plaats — in dit geval de probleemstelling verwerpende aangaande de chronologische volgorde van kip en ei en slechts constaterende dat kippen steeds eieren leggen en uit deze eieren weer voortdurend kippen komen — heeft de ontwikkeling van de maatschappij en van de steeds verdergaande analyse harer problemen ertoe geleid dat over het land verspreid een groot aantal bureaus en instituten op economisch, sociaal, cultureel en ander gebied, tot stand werd gebracht. Deze bureaus zijn veelal regionaal gebonden, worden regionaal betaald, kennen bij uitstek de regionale problemen en noden en worden zo, op den duur, kampioenen voor de eigen regionale zaak. Een groot aantal bekwamen met academische opleiding en goede vakkennis kwamen, niet meer als vroeger in handel, nijverheid, vrij beroep of desnoods in de politiek terecht, maar traden op als adviseur van de Overheid. En aangezien het aantal overheden tamelijk gelijkmatig is

¹⁾ In 1957 zijn in Zeeland 53 gemeenten, waaronder de provinciale hoofdstad, teruggelopen in bevolkingsaantal.

verspreid over het land (veel gelijkmatiger dan de bevolking zelf) is het aantal bekwamen dat aandacht geeft aan — en vraagt voor — de regionale zaak groot.

En dan, ten slotte, de persoon van de bestuurder. Welk een schat aan initiatief, arbeidskracht, doorzettingsvermogen en koopmanschap is de laatste decennia niet aan de plaatselijke en regionale besturen toegevoegd. Gelukkig het land, dat zoveel energie in de publieke zaak wist te investeren! Maar het zijn de polemische wetenschapsman en de koopman-bestuurder welke aan de koorden van de ruimtelijke ordening rukken.

Dan zijn er daarnaast nog vele, meer bekende, factoren welke aan het erkennen van het probleem medewerken: de leefbaarheid van de zeer grote stad — de ruimtenood aan recreatiegebied — het tekort aan militair oefenterrein — het feit dat de meeste grond voor uitbreiding onttrokken moet worden aan het agrarisch gebruik enz. enz.

Al deze verschijnselen dragen bij tot het historische feit, door Minister Zijlstra op de vergadering in Amsterdam gememoreerd: het probleem van de ruimtelijke ordening is thans in Nederland erkend.

Men kan het erkennen van het probleem van de ruimtelijke ordening nog zien als een soort natuurverschijnsel, onafwendbaar voortkomend uit de ontwikkeling van de maatschappij en extra versterkt door het leven in een land van zeer beperkte afmetingen.

Het tweede stadium — het opstellen van de spelregels — zal echter het resultaat zijn van het menselijk organisatievermogen. Onze wetgeving gaat dienaangaande van het, algemeen gezond geachte, standpunt uit dat ieder bestuursniveau: gemeente - provincie - Rijk, zijn eigen taak heeft op het gebied van de ruimtelijke ordening. Deze taak is in evenredigheid met het gebied dat binnen ieder dezer bestuursniveaus kan worden overzien.

De bindende plannen van ieder der bestuursniveaus zijn trapsgewijs aan elkaar ondergeschikt. Zij vereisen goedkeuring door het naasthogere orgaan. Het beroepsrecht vormt een veiligheidsklep voor de particulier en de gemeente. Er is bij de Tweede Kamer een nieuwe regeling ahangig; de meningen zijn verdeeld over de vraag in hoeverre deze nieuwe regeling overal een vooruitgang zou betekenen. Twee grote moeilijkheden zijn hierbij, nl. dat de bouw van nieuwe steden op het oude land nog niet in een goede regeling betrokken kon worden, en dat bepaalde instanties, bijv. de Rijkswaterstaat, de soevereiniteit in eigen kring voorstaan.

Indien men het probleem heeft erkend en de spelregels heeft opgesteld, kan men nochtans met de mond vol tanden blijven staan. Men kan zich dan vergelijken met een schaker. Een schaker heeft op een zeker moment het probleem: schaken, erkend. Hij koopt een schaakspel en leert de spelregels. Hij kent bovendien min of meer stilzwingend zijn beleidsdoel: winnen! Maar hij verliest indien hij niet de wetenschap van het schaken beheerst.

Teneinde terug te kunnen redeneren zullen we eerst even stilstaan bij het *beleidsdoel*. Met het veranderen van één woord („ruimtelijke ordening” werd „ruimtelijk beleid”) citeer ik hier een stelling, verdedigd door Mr. J. Vink, directeur van het bureau van de Rijksdienst voor het Nationale Plan, op de Academische Dag te Groningen (één van de drie in de aanhef genoemde congressen): „Ruimtelijk beleid is de activiteit die erop is gericht de zich voortdurend onder nieuwe omstandigheden ontwikkelende relatie tussen:

menselijke groepen en
het gebied waarop deze leven

zodanig te leiden, dat hun welvaart en welzijn op de best mogelijke wijze worden gediend". Het is me niet bekend in hoeverre er op de Academische Dag bezwaren tegen deze stelling zijn ingebracht. Zij lijkt goed bruikbaar en is ruim genoeg om niemand kwaad te maken. Het gevecht zal pas ontbranden indien men bekend maakt op welke wijze men dit doel wil bereiken.

Tussen de tweede fase van het opstellen der spelregels en de derde fase van het spelen van het spel schuift zich dus onontkoombaar: *het beheersen van de wetenschap van de ruimtelijke ordening.*

Uitgaven voor reclame

„The International Advertising Association” heeft geraamd welke bedragen in een aantal landen in 1956 voor reclame werden uitgegeven. Bovendien heeft zij nagegaan van welke media daarbij gebruik werd gemaakt en welke ondernemingen in elk dezer landen de belangrijkste binnen- en buitenlandse adverteerders waren. Uit de splitsing naar media komt duidelijk naar voren, welk een belangrijke rol radio- en televisiereclame in sommige landen spelen: in de Verenigde Staten, Brazilië, Engeland en Japan beliepen de bedragen, welke voor reclame via deze beide media tezamen werden uitgegeven, resp. \$ 1.780,6, \$ 42,5, \$ 40,3 en \$ 31,0 mln.

(in mln. dollars) a)

Landen	Totale uitgaven	Belangrijkste buitenlandse adverteerders
Verenigde Staten	9.904,7	Lever
Verenigd Koninkrijk	896,0	—
Duitsland	595,0	Unilever, General Motors
Canada	532,5	General Motors, Ford
Frankrijk	275,0	Lever, Palmolive
Japan	204,0	BOAC, U.S. Film Pictures
Brazilië	141,5	Sydney Ross, Lever
Zweden	128,0	Phillips, Palmolive
Zwitserland	125,0	Bayer, General Motors
Italië	105,0	Lever, Palmolive
Nederland	75,0	Ponds, Ford, Esso
Argentinië	54,0	Cinzano, Sterling Drug
Zuid-Afrika	44,5	Lever, General Motors
Denemarken	44,2	—
Venezuela	25,3	Royal Dutch Shell, Creole Petroleum
India	15,8	Burmah Shell, Standard Vacuum
Libanon	1,9	BOAC, Tapline

a) Met toestemming van de redactie overgenomen uit „International Management Digest” van maart 1958 (Copyright 1958, McCraw-Hill International Corp., New York).

Zoals uit bovenstaande tabel blijkt, zijn het vaak dezelfde ondernemingen, die in de verschillende landen de belangrijkste adverteerders zijn. De opgave van de belangrijkste binnenlandse adverteerders is over het algemeen voor ons weinig zeggend. Wij willen dan ook volstaan met de vermelding, dat volgens de ramingen van genoemde „Association” in Nederland en de Verenigde Staten resp. Breninkmeijer en General Motors in dezen de eerste plaats bezetten en in Libanon... de Nationale Loterij.

Nu zitten we hier met de moeilijkheid dat de wetenschap van de ruimtelijke ordening nog in de allereerste kinderschoenen staat. Slechts in enkele aspecten van dit buitengewoon complexe probleem begint men enig inzicht te krijgen. Ten opzichte van het gehele probleem blijft dit echter uiterst fragmentarisch. De allereenvoudigste: de direct technische aspecten begint men aardig in de hand te krijgen. Indien men maar voldoende wil betalen, zo kan aan iedere niet al te onredelijke wens worden voldaan. Maar we staan onwennig tegenover de vraag wat nu wel de invloed en de gevolgen van de uitvoering van deze wens zullen zijn. Kernvragen als: wat zijn de gevolgen van concentratie dan wel spreiding, kunnen we vooralsnog slechts op onverantwoord fragmentarische wijze beantwoorden. Van de „social costs” hebben we juist ontdekt dat het een vraagstuk is, meer niet. De sociologie van de grote stad in Nederlandse verhoudingen, de invloed van de stad op de mens, de invloed van de stad op het land; samenvattend weten we er bijna niets van. Daar komt nog bij, dat een onderzoek, dat een doorsnede of een inventarisatie op één bepaald ogenblik weergeeft, van heel weinig waarde is. Wat men moet weten, zijn de wetten van oorzaak en gevolg.

Aan deze wetenschap ontbreekt het ons. Het ontbreekt ons zelfs aan een academische opleiding of een academisch instituut dat zich in deze vragen verdiept. De enige academische opleiding tot planoloog (d.i. adviseur inzake de ruimtelijke ordening) vindt plaats aan de onderafdeling Stedebouw, een onderafdeling van de afdeling Bouwkunde van de Technische Hogeschool te Delft. Met alle waardering voor de persoonlijke prestaties van de betrokkenen kan men (met hen!) stellen, dat de mogelijkheden tot opleiding, onderzoek en wetenschappelijk advies van deze onderafdeling ten enenmale onvoldoende zijn gezien vanuit de ernstige ruimtelijke vragen, welke aan ons land worden gesteld. Behalve in Delft bezint men zich ook elders op de mogelijkheid van een nieuwe opleiding, maar voorlopig de mogelijkheid van een nieuwe opleiding, maar voorlopig is deze er nog niet.

We hebben dus nu geconstateerd, dat het probleem van de ruimtelijke ordening in Nederland is erkend; dat men bezig is met de spelregels; dat het doel van het spelen bekend is; maar dat de kennis der wetmatigheden welke vooraf moet gaan aan de kunst van het spel nog tot de volstrekt onderontwikkelde gebieden behoort.

Hiermede zitten we midden in het congres te Amsterdam. Prof. Thijsse gaf een overzicht van de mogelijkheden van de verschillende delen des lands en duidde voorzichtig een beleid aan dat zich zoveel mogelijk aansloot aan de aanwezige omstandigheden in ieder gebied. Door hem sprak één van die personen of instanties welke de Overheid ieder op het eigen niveau, adviseert over de zaken van het ruimtelijk beleid. Hij stond hier als adviseur voor het nationale ruimtelijke beleid. Waar regionale adviseurs zich tot op zekere hoogte mogen, en regionale overheden zich tot op zekere hoogte moeten beperken tot de subjectieve verdediging van eigen streekbelang, daar zal de nationale adviseur en de nationale overheid het algemeen belang primair moeten stellen. Dit vereist een creatieve synthese van de adviseur en een keuze van de bestuurder. De argumenten welke regionaal veelal in een vechthouding naar voren worden gebracht, zullen nationaal zeer kritisch bekeken moeten worden, alvorens zij van invloed zijn op het nationale ruimtelijk beleid.

De discussie rondom het preadvies van Prof. Thijsse speelde zich binnen deze verhouding af. De congresleiding had woord en wederwoord van deze discussie meesterlijk in banen geleid. Enkele vooraanstaande sprekers kregen de gelegenheid het zoeklicht te richten op een bepaalde streek. Het wederwoord probeerde de onderlinge verhouding der mogelijkheden zo juist mogelijk af te wegen.

Waar dit artikel zich tot de directe ruimtelijke ordening zelve wil beperken, moge voor de interessante inleidingen van Ir. Th. P. Tromp en Mr. K. H. Gaarlandt worden verwezen naar de gedrukte preadviezen. Uit de mededelingen van Ir. Tromp bleek, dat althans Philips goede ervaringen heeft opgedaan met de spreiding van bedrijven; overigens ook binnen de Randstad. Ten antwoord op een vraag van de heer Verkade zei spreker, dat de premieregeling geen bevoorrechtiging betekent voor bepaalde bedrijven welke nu eenmaal in staat zijn om zich te spreiden, maar gezien moet worden als een vergoeding voor het risico dat men bij spreiding toch altijd enigszins loopt, omdat dit pionierswerk is.

De burgemeester van Emmen hield een eclatant voorgedragen betoog over enkele aspecten van streekontwikkeling. In de discussie bleek, dat deze dynamische bestuurder niet erg gesteld was op ordening van boven af, maar wel een continue financiële stimulering noodzakelijk achtte.

Ten slotte kan men proberen naar aanleiding van dit en de overige congressen, benevens naar aanleiding van de andere verschijnselen, een verwachting uit te spreken over de ontwikkeling van de ruimtelijke ordening en het ruimtelijk beleid in de toekomst.

Men kan dan stellen dat, waar de noodzaak van een bewust ruimtelijk beleid in steeds groter kring wordt ingezien, de noodzaak tot een *bredere opleiding in combinatie met een objectieve wetenschappelijke bestudering van de ruimtelijke vraagstukken* spoedig zal worden erkend. Waar deze problemen ook in andere landen aan de orde komen, zal internationale samenwerking in deze nuttig kunnen zijn. Zou een internationale faculteit voor de ruimtelijke ordening ondenkbaar zijn?

Ten tweede zullen de spelregels verder ontwikkeld moeten worden. Met name zal ook de vraag kunnen ontstaan naar een *meer permanent contact tussen de verschillende maatschappelijke aspecten en de ruimtelijk-beleid voerende Overheid*. Is er misschien een parallel te vinden tussen enerzijds de overgang van de voormalige Raad voor Economische Aangelegenheden binnen de Ministerraad naar de oprichting van de S.-E.R. er buiten — en anderzijds de nieuw ingestelde Raad voor de Ruimtelijke Ordening binnen de Ministerraad en later de oprichting van een permanente adviesraad voor de ruimtelijke ordening er

buiten? Wellicht kan de organisatievorm van de Rijksdienst voor het Nationale Plan, welke immers slechts voor een gedeelte uit een bureau, maar in hoofdzaak uit een samenspel van commissies bestaat, hierin een intermediair vormen. Want aan een uitbreiding van het totale aantal commissies in Den Haag bestaat bepaald geen behoefte.

Ten derde zal men waarschijnlijk de aandacht welke bijv. de zesde Industrialisatienota schenkt aan de ruimtelijke ordening en aan het feitelijke ruimtelijke beleid, mogen zien als een eerste zwaluw vóór de zomer. Ook de overige Departementen zullen door regeling en financiering een duidelijke invloed kunnen uitoefenen op de ruimtelijke ordening. Niet alleen dat bepaalde ontwikkelingsgebieden niet uitsluitend in de economische, maar ook in de sociale en culturele sector rijksinjecties zullen krijgen, maar vooral ook, dat men het begrip „ontwikkelingsgebied” veel ruimer gaat toepassen. Een ontwikkelingsgebied zal dan niet meer zijn een bepaald gebied waar de mensen aan werk geholpen moeten worden, maar een gebied, dat uit hoofde van zijn betekenis betere ontplooiing behoeft.

Agrarisch doet men dit al lang in de vorm van ruil- en herverkaveling met hoge overheidssubsidie. Daarnaast zal men echter *ontwikkelingsgebieden voor de recreatie* moeten instellen; ik denk hierbij bijv. aan onze wateren en kusten met hun geweldige maar veelal onderontwikkelde sociale en economische betekenis. En naast deze industriële, agrarische en recreatieve ontwikkelingsgebieden kan men als vierde categorie nog zien onze oude *binnensteden*: enerzijds rijp voor de bulldozer, anderzijds vol potenties op economisch, sociaal en cultureel gebied. En als vijfde categorie kennen we onze *geheel nieuwe steden en gebieden*.

Eerst na het aanvaarden van deze menigvuldige ontwikkelingsgebieden, zal men kunnen spreken van een bewust en vruchtbaar ruimtelijk beleid.

In dit verband moge worden herinnerd aan een van wijsheid en inzicht getuigend slotwoord, te Amsterdam gesproken. Niet door een excellentie of hoog gekwalificeerd deskundige, maar door Georgette Hagedoorn, die met charme en esprit het diner opluisterde. Zij poneerde de stelling: „Van 't ien komt 't aander!” — en wist daarmee de essentie van ieder ruimtelijk probleem voortreffelijk te formuleren.

Middelburg.

Ir. JAN PH. L. PETRI, B.N.S.

Leeft met Uw tijd mee!

Leest de E.-S.B.

(Advertentie)

STAPEL

Met papier en met plastic geïsoleerde kabels voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie Kabelgarnituren, koperdraad en koperdraadkabel. Staalraad en staalband.

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK • DELFT

De Nederlandse kousenindustrie heeft te lijden van dumping-concurrentie uit Italië, onze Euro-markt-partner. De kousenfabrikanten hebben zich daarom tot het Ministerie van Economische Zaken gewend om daartegen bescherming te krijgen. Zij kunnen daarbij thans wijzen op de gevaren voor de werkgelegenheid in hun bedrijfstak en voor de instandhouding van de kapitaalgoederen, welke bij de kousenfabricage een belangrijke rol spelen. Hoewel de overwegingen omtrent de vraag, of tegen deze dumping-politiek beschermend moet worden opgetreden, niet alle één richting uitwijzen, meent schrijver te kunnen stellen, dat een consequente afweerpolitiek tegen de Italiaanse dumping op dit moment een nationaal belang zou verdedigen. Niet alleen vanwege bovengenoemde gevaren, doch ook omdat toestaan van deze dumping voor andere landen — schrijver denkt daarbij speciaal aan de Duitse Bondsrepubliek — aanleiding zou kunnen zijn, het spel mee te gaan spelen.

Een Nederlandse groothandelaar in kousen heeft de Staat der Nederlanden gedagvaard wegens het te lang talmen met het verlenen van een invoervergunning voor een partij Italiaanse kousen, welke aan de grens op de documenten lag te wachten. Op het moment waarop wij dit schrijven staat nog niet vast of de rechter in kort geding de kousenimporteur dan wel de Staat der Nederlanden in het gelijk zal stellen ¹⁾. Geschiedt het eerste, dan zou dit een precedent kunnen zijn voor andere bedrijfstakken die na de kousenindustrie aan een soort Euro-dumping ten offer zouden vallen.

De moeilijkheden waarin de Nederlandse kousenindustrie verkeert worden immers aanzienlijk verscherpt door de dumping-concurrentie uit Italië, onze Euromarkt-partner. Door het onvermijdelijke achterlopen van de statistische gegevens betreffende produktie en in- en uitvoer van nylon dameskousen lijkt de toestand op papier nog niet bijzonder alarmerend. Schetsen we de toestand, zoals deze zich sinds 1952 heeft ontwikkeld cijfermatig, dan krijgen we het volgende beeld:

TABEL 1.

Produktie en in- en uitvoer van dameskousen (cotton en standaard) Nederland

	1952	1953	1954	1955	1956	1957
	(× 1.000 dozijn paar)					
Produktie	1.312	1.498	1.597	1.771	1.954	1.892
Uitvoer	62	144	346	491	525	517
Invoer	1.250	1.354	1.251	1.280	1.429	1.375
Benaderd verbruik	330	247	390	641	868	673
Benaderd verbruik	1.580	1.601	1.641	1.921	2.297	2.048

Zoals men ziet: een gestage groei van het binnenlands verbruik (benaderd althans, want voorraadmutaties bij industrie en handel blijken uiteraard niet uit deze cijfers!) tot aan 1957, een jaar waarin alle cijfers, van binnenlandse produktie tot binnenlands verbruik, teruglopen. Het keerpunt in de verkoopcijfers van de binnenlandse industrie schijnt reeds in februari 1957 waargenomen te zijn, doch de fabricage werd niet onmiddellijk ingekrompen, ook al

¹⁾ Bij het ter perse gaan van dit artikel was bekend dat de eis niet ontvankelijk is verklaard.

Krijgt Nederland de Euro-kous op de kop?

omdat deze gedeeltelijk geschiedt in anticipatie op toekomstige, seizoengevoelige, vraag.

De dreiging van grote, onverkochte voorraden, welke boven de markt hingen, werd nog sterker gevoeld omdat enkele partijen kousen tegen „afbraakprijzen” werden aangeboden, uit Oost-Europa, en ook uit Italië. Kwantitatief lijken de importpartijen die in 1956 en 1957 ons land binnenkwamen niet bijster gewichtig. De invloed ervan op de koopbereidheid van groothandel en kleinhandel vis à vis het binnenlandse fabrikaat mag echter niet onderschat worden. Het dumping-karakter van de aanbiedingen uit Oost-Europa en Italië blijkt duidelijk uit de lage gemiddelde prijs waartegen deze partijen werden ingeklaard.

TABEL 2.

Analyse van de invoer van dameskousen in Nederland

Prijzen in guldens per dozijn paar kousen	1956		1957	
	aandeel invoer (in pCt.)	gem. prijs (in gld. per dozijn paar)	aandeel invoer (in pCt.)	gem. prijs (in gld. per dozijn paar)
België/Luxemburg	83	23,80	81	21,60
West-Duitsland	6½	26,—	10	23,10
Verenigde Staten	3½	22,30	1	28,70
Oost-Duitsland	2½	14,80	3	16,80
Oostenrijk	1	23,50	2	20,70
Italië	—	14,90	2	18,10
Tsjechoslowakije	—	11,80	—	—
Verenigd Koninkrijk	—	30,90	—	—
Zwitserland	—	17,10	—	—
Overige landen tezamen	1	38,80	1	24,00
Totale import	100	23,60	100	22,60

Teneinde de concurrentiepositie van de diverse leverende landen te kunnen beoordelen, moeten we rekening houden met 24 pCt. invoerrecht op partijen die niet uit België/Luxemburg afkomstig zijn. De Italiaanse kousen à f. 18,10 per dozijn paar komen dus ingeklaard op een prijs van f. 22,45, dat is duurder dan de Belgische importen. Hieruit blijkt echter onmiddellijk, welke kettingreacties een voortgezette dumpingpolitiek uit Italië met zich zal brengen. De eerstbedreigden zijn waarschijnlijk niet eens de Nederlandse fabrikanten die zich met een eigen verkoop- en reclame-organisatie tot de verschillende geledingen van groothandel tot en met gebruikster richten, doch de Belgische fabrikanten voor wie Nederland het belangrijkste export-

gebied is. Het volgen van „afbraakprijzen” door Belgische ondernemers op de Nederlandse markt echter kan op den duur de Nederlandse kousenfabrikant niet onberoerd laten.

Dat de Belgische kousenfabrikanten het nog minder gemakkelijk hebben dan hun Nederlandse collega's, moge blijken uit de volgende gegevens betreffende productie en in- en uitvoer.

TABEL 3.

Productie en in- en uitvoer van dameskousen (nylon) België

	1952	1953	1954	1955	1956	1957
	(× 1.000 dozijn paar)					
Productie	988	1.148	1.424	1.753	1.970	1.855
Uitvoer a)	24	77	304	534	755	638
Invoer a)	964	1.071	1.120	1.219	1.215	1.217
Benaderd verbruik	354	442	197	265	301	315
Benaderd verbruik	1.318	1.513	1.317	1.484	1.516	1.532

a) De in- en uitvoercijfers van 1952 en 1953 omvatten ook sokken.

Terwijl de overeenkomstige tabel voor Nederland aangeeft dat het binnenlands verbruik tot en met 1957 groter was dan de binnenlandse productie, liggen de zaken in België anders: de productie is daar groter dan het verbruik en de Belgische kousenindustrie leeft dus onder voortdurende exportdwang. We noemden deze situatie „minder gemakkelijk” om begrijpelijke redenen. Zolang het binnenlands verbruik de binnenlandse productie overtreft kan de binnenlandse industrie (mits dumping-concurrentie uit het buitenland kan worden voorkomen!) zich door het opbouwen van een evenwichtig verkoopbeleid en een degelijke verkooporganisatie een voorsprong garanderen op buitenlandse concurrenten. Er zit immers nog „groei” in de markt. De Belgische fabrikanten maken nog teveel kousen voor de binnenlandse markt, zelfs als ze erin zouden slagen, alle importen weg te concurreren! De Belgische kousenexport was in de jaren 1954/57 voor maar liefst 94 pCt. op Nederland gericht! Ook deze eenzijdigheid is „minder gemakkelijk” te noemen. De Nederlandse exporterende industrie is wat kousen betreft in de overeenkomstige periode slechts voor 39 pCt. op België gericht geweest.

Het merkwaardige is dat de kousenindustrie van de Benelux als één geheel gezien in de jaren 1952/57 een tamelijk juist op het Benelux-verbruik afgestemd produktietotaal te zien geeft. Het cijfermatige beeld is te interessant om het de lezer te onthouden.

TABEL 4.

Productie en in- en uitvoer van dameskousen Benelux

	1952	1953	1954	1955	1956	1957
	(× 1.000 dozijn paar)					
Productie	2.300	2.646	3.021	3.524	3.924	3.747
Uitvoer a)	12	23	242	334	350	395
Invoer a)	2.288	2.623	2.779	3.190	3.574	3.352
Benaderd verbruik	610	491	179	215	239	228
Benaderd verbruik	2.898	3.114	2.958	3.405	3.813	3.580

a) In- en uitvoertransacties tussen Benelux-landen uiteraard niet meegerekend.

In de jaren 1954/57 wordt met grote constantheid 6 pCt. van het Benelux-verbruik geïmporteerd. De Benelux-productie is in die jaren slechts een fractie (2-5 pCt.) groter dan het Benelux-verbruik. Kortom: zonder Euro-zorgen zouden we op kousevoeten een niet onvriendelijke toekomst tegemoet zijn gegaan, indien de ondernemers in beide landen althans zoveel gezond verstand zouden hebben, hun

investeringsprogramma's op realistische basis op te stellen en uit te voeren. We komen hier nog op terug doch merken reeds thans op, dat een kousenbreimachine een zeer eenzijdige apparatuur is, waarop variatie naar produkten of produkt-typen nauwelijks mogelijk is.

Waarom nu de verontrusting over de Italiaanse importen die in 1957 slechts 2 pCt. van de totale Nederlandse invoer of ½ pCt. van het benaderd Nederlands verbruik bedroegen? Zoals gezegd kwamen en komen ze op een ongelukkige tijd, nu de binnenlandse industrie door te grote voorraden in liquiditeitsproblemen geraakte. In de meeste Nederlandse kousenfabrieken is het drieploegenstelsel vervangen door een tweeploegenstelsel, waardoor de werkgelegenheid in deze bedrijfstak ongeveer met 25 pCt. gedaald moet zijn! De kostprijs is hierdoor vanzelfsprekend gestegen en juist thans is het Italiaanse prijsniveau wel bijzonder onaangenaam.

Voorts mogen we niet vergeten dat de statistische berichtgeving juist in tijden van kentering, zelfs in een statistisch geordend land als het onze, op beangstigende wijze achter de feiten aanhinkt. De Italiaanse importdreiging is in het eerste halfjaar van 1958 enorm toegenomen. Men spreekt van partijen van 60.000 of meer dozijn paar die aan de grens op inkleding wachten, en dergelijke quantum worden voelbaar op ons binnenlands verbruik. Verscherpt is het Italiaanse gevaar ook door het besluit van de Zweedse Regering om dumpingstrijd op haar grondgebied te onderdrukken. De minimumprijs die bij import aangehouden moet worden is SKr. 28 (of circa f. 20,50) per dozijn paar. De zgn. „Italiaanse prijzen” — langzamerhand een synoniem voor: dumping-prijzen — liggen, zonder invoerrecht gerekend, op dit moment echter op f. 11 à f. 14 per dozijn paar! De belangstelling van Italiaanse exporteurs zal zich ongetwijfeld gaan richten op andere landen met een invoeroverschot voor kousen, waaronder het onze.

Gezien in het licht van deze gegevens is het begrijpelijk dat de Nederlandse fabrikanten, hoe vrijhandelsgezind zij individueel ook mogen zijn, zich tot het Ministerie van Economische Zaken hebben gewend om bescherming te krijgen tegen de Italiaanse dumping-concurrentie. Zij kunnen daarbij thans wijzen op de gevaren voor de werkgelegenheid in hun bedrijfstak en voor de instandhouding van de kapitaalgoederen, welke bij de kousenfabricage zo'n belangrijke rol spelen. Op het moment dat wij dit schrijven is er bij de overheidsinstanties nog niet méér bereikt dan dat de aan de grens liggende partijen voorlopig zijn opgehouden, tot nadere opheldering verkregen is. Dit heeft dus weer geleid tot de dagvaarding door een kousengrossier, waarvan we in de aanhef van ons artikel melding maakten.

De overwegingen van de verantwoordelijke overheidsdienaren zullen zeker niet alle één richting uitwijzen, want het probleem ligt gecompliceerd genoeg. Ten eerste voorziet de GATT (Final Act, Article VI) wel in een omschrijving van wat dumping is, doch het begrip is in de praktijk allermindst eenvoudig te hanteren. Dumping-prijzen zijn er immers eerst, indien ze lager zijn dan de vergelijkbare prijs voor hetzelfde produkt in de normale handel van het exporterende land (dus voor binnenlands gebruik). Indien een zodanige vergelijkbare prijs niet bestaat dienen hetzij andere exportprijzen als criterium, of men baseert zich op het produktiekostenbeginsel, waarbij men met het kosten-niveau van het exporterende land moet rekenen. De Italiaanse vereniging van kousenfabrikanten verschaft nu weliswaar lijsten met minimumprijzen van kousen in Italië, doch de werkelijke bewijskracht van een dergelijk particulier en

partijdig (want bij export-dumping geïnteresseerd) document lijkt ons kwestieus. Naar het schijnt hebben er in dit soort lijsten trouwens inconsistenties gezeten op grond waarvan de Nederlandse autoriteiten de eerder genoemde partijen hebben opgehouden.

Doch zelfs afgezien hiervan beschikken de Italiaanse exporteurs over een wapen dat zeer gevaarlijk kan zijn. Ongetwijfeld zullen de zgn. tweede keus of „irregular” produkten tegen een lage prijs in omloop zijn in Italië. Door de exportpartijen, zoals dat heet, „irregular” te stempelen kan men dus formeel voldoen aan de GATT-clausule betreffende dumping-prijzen. Voor de Italianen behoeft dit niet onaantrekkelijk te zijn, want terwijl een eerste keus kous als *prima* wordt aangeduid, heet een tweede keus produkt *primetta*. Een dergelijke aanduiding bergt dus het gevaar in zich, dat kousen als tweede keus produkt het land binnenkomen en als normale eerste keus produkten in de detailhandel geraken. Wie kent immers de betekenis van het Italiaanse woord *primetta*? Het zou, indien anti-dumping maatregelen worden overwogen, o.i. een elementaire eis van billijkheid jegens onze Nederlandse industrie zijn dat op kousen — en andere textielprodukten waarvoor hetzelfde zou gelden — de aanduiding eerste of tweede keus, in één der twee officiële O.E.E.C.-voertalen of in het Nederlands, vermeld dient te worden als voorwaarde voor invoer.

Een tweede punt van aarzeling bij de autoriteiten zal, naar we in alle waarschijnlijkheid mogen aannemen, gelegen zijn in de activiteiten van de importerende groot-handel. Deze importerende groothandel is immers de directe concurrent van de Nederlandse industrie wat kousen-distributie betreft. Het belang bij werkgelegenheid in de kousenindustrie is onder deze importeurs zeer klein en zeer indirect en zal op korte termijn zeker niet gevoeld worden. Door de argumenten der importeurs geraken we vrij stellig in een spiraalredenering. Zij kunnen met facturen in de hand aantonen dat ook Nederlandse ondernemingen tegen afbraakprijzen (ver onder kostprijs) geleverd hebben in 1957! Hoe zouden zij zich als importeurs nu kunnen verweren tegen deze van de industrie uitgaande prijsconcurrentie, indien ze niet tegen Italiaanse prijzen mochten importeren? Dat hier oorzaak en gevolg verward worden is duidelijk, maar dat er door een dergelijke redenering toch een probleem geschapen wordt evenzeer. Waar is de prijsenspiraal begonnen en waar moet deze gestopt worden?

Bovendien lijkt het ons begrijpelijk dat de geestelijke dressuur van de met deze dumping-problematiek belaste autoriteiten tot en met heden nog meer gericht is op het voorkomen van een prijsenspiraal naar boven dan van een prijsenspiraal naar beneden. Jarenlang heeft het Ministerie zich de kampioen van de lage prijzen getoond.

Nu een lage-prijzen-politiek in de kousensector onvermijdelijk de werkgelegenheid zal aantasten ontstaat er een moeilijk dilemma. De Nederlandse industrie kan, afziende van een profijtlijke bedrijfsvoering, een dameskous op de markt brengen voor f. 2,95 consumentenprijs. De dumpingpartijen kunnen, als de handelarenmarges in procenten ongeveer gelijk zijn aan die voor het binnenlandse fabrikaat, tegen f. 1,95 aan het publiek worden aangeboden, waar-

tegen uit binnenlands aanbod normaliter slechts tweede keus produkten verkrijgbaar zijn. Wellicht echter zal de vreugde over dergelijke voordeeltjes voor de Nederlandse vrouw thans getemperd worden door de overweging dat thans niet langer de winst van de ondernemers, maar het dagelijks brood van de arbeiders in de kousenindustrie in het geding is.

We noemen nog twee motieven die de Overheid kan stellen tegenover de drang naar bescherming tegen dumping-prijzen. Het eerste is dat rigoureuus optreden tegen dumping wellicht represailles zal oproepen in het exporterende land, represailles die zich zouden kunnen richten tegen die sectoren van het Nederlandse economische leven die op hun beurt dumping toepassen bij de export van onze artikelen. Hier lijkt een afweging ons uitermate moeilijk.

Het tweede motief is, dat we nu eenmaal Europeanen aan het worden zijn en dat dit onvermijdelijk betekent dat bepaalde industrieën uit bepaalde landen zullen verdwijnen omdat andere landen dezelfde produkten efficiënter of beter kunnen vervaardigen. Men kan zich voorstellen dat dit argument bijv. sterk zal spreken ten aanzien van bedrijfstakken die met verouderde technieken of met verouderd materiaal werken. Protectie heeft tegenover dergelijke industrieën gemeenlijk slechts tot gevolg dat de technieken en materialen nog verder fossiliseren en dat de efficiency, ook ten detrimente van de binnenlandse consument, nog verder zakt. Het komt ons voor dat dit voor de Nederlandse kousenindustrie niet opgaat, al is het moeilijk, het modern en efficiënt zijn van de industrie in verhouding tot die van omringende landen exact te bewijzen.

Uit gesprekken met deskundigen op het gebied van vlakbreimachines zowel als met anderen die thuis zijn in de Europese tricotage- en kousenindustrie krijgen wij de indruk dat tweederde à driekwart gedeelte van de Nederlandse productiecapaciteit voor dameskousen na 1945 aangeschaft en geïnstalleerd werd, waardoor we een relatief moderne industrie hebben. Met het in bedrijf stellen van een moderne vlakbreimachine is ongeveer f. 275.000 gemoeid. Het zou op zichzelf belangwekkend zijn als de Nederlandse industrie, door deze internationale dreiging eerder collegiaal dan concurrerend in houding, het na de oorlog in totaal geïnvesteerde bedrag en de verhouding tussen vooroorlogse en na-oorlogse machines (of machinesecties) bekend maakte. Daarbij bedenke men dan dat op een moderne vlakbreimachine zeer weinig artikelvariatie mogelijk is. Men kan praktisch niet anders dan kousen fabriceren op basis van de eenmaal gedane investering; uitwijken naar bijv. de tricotage-sector met zijn uitgebreide gamma van modellen, afwerkingen, en andere produkt-differentiaties kan men op deze machines niet.

Resumerend menen we te kunnen stellen dat een consequente afweerpolitiek tegen de dumping à l'italienne op dit moment een nationaal belang zou verdedigen. Niet alleen omdat de dumpingquantums de werkgelegenheid reeds aantasten en een kapitaalafbraak van een moderne industrie betekenen, doch ook omdat toestaan van deze dumping voor andere landen — waarbij we speciaal denken aan de Duitse Bondsrepubliek — aanleiding zou kunnen zijn, het spel mee te gaan spelen.

Zeist.

J. L. WAGE.

E.-S.B. . . . . Uw medium voor publiciteit op hoog niveau

Met het doel de produktiviteit in de kleine en middelgrote Belgische bedrijven op te voeren heeft het Seminarie voor Produktiviteitsstudie en -Onderzoek, verbonden aan de Rijksuniversiteit te Gent, sinds einde 1955 uit een achttal bedrijfstakken — houtnijverheid, metaalverwerkende bedrijven, zuivelbedrijven, wasserijen, bouwondernemingen, spinnerijen, confectie en karton — groepen van tien à twaalf bedrijfshoofden gevormd, die trachten door regelmatig contact en uitwisseling van ervaring tot een soort directe en wederzijdse vorming in praktische produktiviteitsproblemen te komen. Schrijver vertelt in dit artikel van zijn ervaringen, met dit experiment opgedaan. Naar zijn mening is gebleken, dat de samenwerking tussen bedrijven door gemeenschappelijk onderzoek van concrete problemen een der meest effectieve middelen is ter verhoging van de produktiviteit.

Produktiviteits- bevordering in kleine en middelgrote bedrijven

Een belangwekkende Belgische experiëntie

Terecht werd er meer dan eens op gewezen dat de beweging voor de opvoering van de produktiviteit, welke in alle Westeuropese landen op het nationaal plan georganiseerd is, onvoldoende doorgedrongen is in de kleine en middelgrote ondernemingen. Een belangrijk probleem blijft dan ook: hoe formules te vinden en te ontwikkelen die aan de mogelijkheden en noden van deze bedrijven aangepast zijn.

Met dit voor ogen heeft het Seminarie voor Produktiviteitsstudie en -onderzoek bij de Rijksuniversiteit te Gent sinds einde 1955 groepen voor uitwisseling van ervaring georganiseerd, „circuit-schemes” genaamd. Het gaat hier om groepen van tien à twaalf bedrijfshoofden uit dezelfde bedrijfstak, die tot doel hebben, door regelmatig contact, tot een soort directe en wederzijdse vorming in praktische produktiviteitsproblemen te komen.

Op dit ogenblik zijn acht groepen gevormd. Zes ervan functioneren op bevredigende wijze sedert twee jaar, te weten:

- een groep voor de houtnijverheid;
- een groep voor metaalverwerkende bedrijven;
- een groep zuivelbedrijven;
- een groep wasserijen;
- een groep bouwondernemingen;
- een groep spinnerijen.

De jongste twee groepen, opgericht in het begin van dit jaar, „confectie” en „karton”, zijn nog in hun inlooperperiode.

Laten we dadelijk preciseren dat dit initiatief totaal onafhankelijk is van de zgn. „Seminariën voor Zakenbeheer”, die sedert ongeveer vijf jaar door hetzelfde Seminarie voor Productiviteitsstudie en -Onderzoek bij de Rijksuniversiteit te Gent worden ingericht. Deze Seminariën zijn opgevat als een volledig en systematisch programma voor vervolmaking van ondernemingsleiders in de benadering van de problemen van het bedrijfsbeleid, terwijl de groepen voor uitwisseling van ervaringen geen onderwijs in de strikte zin van het woord omvatten, maar, zoals hun naam het aanduidt, een uitwisseling mogelijk maken tussen mensen uit de praktijk, met het oog op de oplossing van concrete problemen op het plan van het bedrijf.

Het werkingsprincipe van deze groepen bestaat hierin dat de leden elkander minstens ééns per maand ontmoeten

in het bedrijf van één van hen. Te dier gelegenheid bezoeken zij de werkplaatsen en bespreken een probleem dat vooraf zorgvuldig werd voorbereid. Zij lunchen vervolgens gezamenlijk, waarna de bespreking gewoonlijk tijdens de namiddag wordt voortgezet.

Elke groep heeft zijn eigen secretaris, een assistent van het Seminarie voor Productiviteitsstudie en -Onderzoek, die de administratie van de groep behartigt, de convocaties verzendt, de rapporten opstelt, enz. . . . Deze assistent staat voortdurend ter beschikking van de leden van de groep om ze te documenteren over de verschillende problemen of om alle inlichtingen te verstrekken die zij verlangen: In het bijzonder helpt hij het bedrijfshoofd het bezoek voorbereiden en het probleem omschrijven dat zal worden besproken.

In totaal grepen tot nu toe ongeveer 150 bedrijfsbezoeken plaats in het kader van deze groepen. Wij citeren enkele problemen die behandeld werden:

- interesseren van de arbeiders aan de produktiviteit;
- kostprijscntrole;
- recrutering en vorming van geschoolde arbeiders;
- vorming van meestergasten;
- planning van de produktie;
- het menselijk klimaat;
- rentabiliteit van de mechanisatie;
- administratieve inrichting.

Nu en dan brengen de groepen ook een bezoek aan een bedrijf buiten de groep, dat speciaal aangewezen blijkt voor zijn realisaties in een bepaald domein. De helft ongeveer van deze bezoeken-buiten-de-groep werden gebracht aan buitenlandse firma's, en wel meestal in Nederland. Ook bedrijven in Frankrijk, Duitsland en het Groot-hertogdom Luxemburg werden bezocht.

Recentelijk heeft de groep „Spinnerijen” in het noorden van Frankrijk een contactdag belegd met de spinners uit deze streek; een uitwisseling van informatie kwam tot stand, alsmede confrontatie van standpunten, die voor beide partijen zeer instructief bleek.

Dikwijls beslissen de groepen bepaalde punten meer diepgaand te onderzoeken of een systematische bedrijfsvergelijking door te voeren. Het is de assistent-secretaris die in deze gevallen de methode uitbouwt en de uitvoering van dit werk verzekert.

Problemen bij de verzekering der luchtvaart

Verzekering van een vliegtuig is voor de assuradeur niet zo'n eenvoudige zaak als bijv. het afsluiten van een brandverzekering. Zo rijst voor een vliegtuigassuradeur o.a. de vraag, welke periode hij voor zijn statistieken moet nemen. De meeste actuarissen en statistici zouden het gevoel hebben op een zeer onsolide basis te werken, tenzij zij een periode van tien jaar als basis konden nemen, aldus G. E. Clair in „The Financial Times Annual Survey of Banking and Insurance” van 5 mei jl. Ongelukkigerwijs echter betekent zo'n periode een eeuwigheid in de dynamische wereld der burgerluchtvaart.

Het was deze situatie die de voedingsbodeme vormde voor enige recent ontwikkelde denkbeelden die ten doel hebben enige mate van rationaliteit te verkrijgen bij het waarderen van de voornaamste vliegtuigrisico's. Getracht werd tot een tariefstellingsbasis te komen die vergelijkbaar zou zijn met die in gebruik bij de zeeverzekering. Daarbij moest ook rekening worden gehouden met de aansprakelijkheidsverzekering, die bij de zeassuradeuren als regel geen rol speelt. Als tussentijdse maatregel werd de volgende procedure voorgesteld. Voor iedere vernieuwing van een verzekering zou een vergadering worden belegd van ten minste de eerste drie „Company underwriters” en de eerste drie „Lloyd's underwriters” teneinde tot een toepasselijk tarief te komen, daarbij rekening houdend met de staat van dienst van de luchtvaartonderneming in kwestie en met de noodzaak tot verhoging van het algemene niveau der tarieven.

De resultaten van dit systeem zijn — aldus G. E. Clair — opzienbarend. Binnen de groeiende tak der luchtvaartverzekering heeft zich nl. reeds een zekere specialisatie voltrokken; door het nieuwe systeem krijgt men nu de gelegenheid tot uitwisseling van deze gespecialiseerde ervaring van vijf of zes kopstukken. De waarde van het overleg is niet zozeer gelegen in het feit, dat ieder afzonderlijk geval wordt behandeld, maar in de omstandigheid, dat de verschillende kennis en ervaring verbreed worden onder de assuradeuren, die zodoende beter op de hoogte geraken van de risico's die niet direct onder hun specialisatie vallen en toch van belang zijn bij de beoordeling van het te verzekeren object.

Zo werden in twee groepen door systematische studie van de produktiviteit van een reeks industriële bewerkingen vrij uiteenliggende uitslagen geconstateerd. Andere groepen maakten een volledige vergelijking van kostprijs en distributieprijs van hun produkten.

In elk geval blijft de studie gericht op een praktisch resultaat. Het is bemoedigend vast te stellen dat de besluiten ervan zeer dikwijls toegepast worden door de leden van de groep. Zo heeft de studie van gemeenschappelijke problemen inzake industriële boekhouding in één van de groepen geleid tot het opstellen door het Seminarie van een model van boekhoudkundig plan, aangepast aan de specifieke karakteristieken, die in deze branche werden vastgesteld. Dit plan wordt op dit ogenblik in meerdere firma's toegepast. Op dezelfde manier werd in een groep een systeem van produktiviteitspremies op punt gesteld en vindt het er reeds zijn toepassing.

Over het algemeen is het gebleken dat, terwijl het in gang lopen van zulke groepen uiterst moeilijk is, drie tot vier maanden groepswerking toch volstaan opdat de groep zich zou ontwikkelen tot een ware vriendenkring. Het is slechts op dat ogenblik dat de groep zijn maturiteit heeft bereikt en dat de leden alle vruchten van hun werk beginnen te plukken.

Dit leidt ons tot een algemene conclusie die wij denken te mogen trekken uit de ervaring met dit systeem: de samenwerking tussen bedrijven door gemeenschappelijk onderzoek van concrete problemen is één der meest effectieve middelen ter verhoging van de produktiviteit.

Wij hebben herhaaldelijk vastgesteld bij het oprichten van deze groepen dat de meerderheid van de samengeroepen personen vreesde dat dit systeem vóór alles een middel zou zijn voor hun concurrenten om hun „geheimen” te kennen. Wij antwoorden hun gewoonlijk dat, indien er „geheimen” zijn, het niet onredelijk is te veronderstellen dat degene die aan negen andere leden van een groep een „geheim” prijsgeeft, op zijn beurt negen „geheimen” terugkrijgt, wat dan toch een gunstige transactie is. Zo niet iedereen van bij het begin overtuigd is, dan erkennen degenen die tot de groep toegetreden zijn al vlug dat dit argument waarde heeft. Het Seminarie beschikt op dit ogenblik over talrijke getuigenissen van deelnemers die bevestigen dat niet één enkel bezoek zonder resultaten gebleven is: zij oordelen dat zij bij elk bezoek iets nieuws en nuttigs hebben geleerd. Het hoofd van een kleine meubelfabriek schrijft ons dat hij, alleen dank zij de groep voor uitwisseling van ervaringen, de steeds nieuwe problemen die de voortdurende expansie van zijn bedrijf medebrengt, heeft weten aan te pakken.

De groepen voor uitwisseling van ervaring zijn nog jong en, hoe aanmoedigend de eerste uitslagen ook zijn, voortdurende inspanningen zijn noodzakelijk om een zo groot mogelijke doelmatigheid te bereiken. Wij zien er vooral een middel in om aan de ondernemingshoofden te tonen dat in een wereld in volle ontwikkeling de samenwerking onontbeerlijk is, en ook opbrengt.

Gent.

Prof. Dr. A. J. VLERICK.

Refereer aan annonces in „E.-S.B.”

Schrijver geeft eerst een opsomming van de diverse belastingmaatregelen die beogen het particuliere sparen door toekenning van een spaarpremie te stimuleren. Vervolgens gaat schrijver in op de aan deze maatregelen ten grondslag liggende gedachte, dat, naar het oordeel der Regering, het aandeel van de zelffinanciering door de ondernemingen in de totale financiering „unangemessen hoch” was, waardoor de selecterende functie van de kapitaalmarkt aan betekenis verloor, terwijl bovendien de prijzen op een hoger niveau lagen dan zonder zelffinanciering nodig zou zijn geweest, hetgeen de spaarcapaciteit van de bevolking drukte. In dit kader zal ook de vennootschapsbelasting over niet uitgekeerde winsten worden verhoogd van 45 tot 47 pCt. en over de uitgekeerde winsten van 30 tot 11 pCt. worden verlaagd.

De aanstaande belastingherziening in West-Duitsland

De Regering van de Westduitse Bondsrepubliek koestert het voornemen de belastingen te herzien. Zij wil de — overigens op andere leest dan de Nederlandse geschoeide — inkomstenbelasting ¹⁾ voor een groot aantal belastingplichtigen aanzienlijk verlagen en een groep van niet minder dan 2,8 mln. belastingplichtigen geheel van inkomstenbelasting vrijstellen. Daarnaast echter is het de bedoeling de belasting van bepaalde categorieën der bevolking, vooral de ongehuwden, iets te verhogen en belangrijke tot nu toe geldende fiscale tegemoetkomingen in te trekken dan wel te beperken. Voorts wordt beoogd het particuliere sparen door toekenning van een spaarpremie te stimuleren. De voorgenomen belastingherziening, die naar wordt verwacht de Bond en de „Länder” ongeveer D.M. 0,5 mrd. zal kosten, bevat elementen, die ook buiten de grenzen van de Bondsrepubliek aandacht verdienen. Dit geldt met name voor de op bevordering van het sparen gerichte maatregelen ²⁾, welke wij hieronder zullen bespreken.

Het wetsontwerp omtrent toekenning van een premie van 20 pCt. — met een maximum van D.M. 250 voor ongehuwde belastingplichtigen en D.M. 500 voor echt)paren — beoogt de spaarzin te stimuleren en de bezit-spreiding te bevorderen. Voor de toekenning van een premie komen in aanmerking besparingen van minstens D.M. 100 p.j. van binnenlandse belastingplichtigen, ook al zijn deze van belasting vrijgesteld. De besparingen moeten contractueel voor ten minste vijf jaar worden vastgelegd. Als besparingen worden niet alleen stortingen bij banken of spaarinstellingen, doch ook de eerste aankoop van effecten, met inbegrip van aandelen en beleggingscertificaten, bij emissie aangemerkt. De effecten moeten door Westduitse overheidslichamen of ondernemingen uitgegeven zijn, daar het doel van de premieregeling de kapitaalvorming in het binnenland is. De spaarpremie is belastingvrij. Naast de vrij hoge interest — in het recente verleden bijv. voor talrijke overheids- en particuliere obligaties met vrij korte looptijd 8 pCt., bij een emissiekoers van 98 pCt. of 7½ pCt. bij een emissiekoers van

94-96 pCt. ³⁾ — ontvangt de premiespaarder dus nog ca. 4 pCt. per jaar extra. Alleen kan hij dit profijt in een jaar over niet meer dan D.M. 1.250, resp. als gehuwde over niet meer dan D.M. 2.500 behalen.

Hiertegenover staat, dat na 1958 ⁴⁾ de tot nu toe fiscaal bevoordeelde, op grond van „Kapitalansammlungsverträge” verrichte stortingen niet meer als van het inkomen aftrekbare „extra-uitgaven” in aanmerking komen. Deze stortingen op grond van de genoemde overeenkomsten met ten minste driejarige looptijd waren zeer aantrekkelijk voor allen, die een hoog percentage van hun inkomen aan belasting waren verschuldigd. Bij een belastingpercentage van 50 pCt. en meer was het mogelijk, door een bedrag binnen het kader van het voor de betreffende belastingplichtige geldige maximum aan aftrekbare extra-uitgaven voor tweemaal drie jaar vast te leggen, een belastingbesparing te bereiken, die gelijk aan of zelfs nog hoger was dan het spaarbedrag zelf. Hoe lager het inkomen was, des te kleiner was het profijt. De nieuwe regeling, die der spaarpremie dus, is sociaal rechtvaardiger, want de spaarpremie zal een ieder kunnen krijgen en zij is voor allen verhoudingsgewijs gelijk.

Een andere belastingfaciliteit zal blijven gehandhaafd: premies voor verzekeringen o.a. bij leven en bij overlijden zullen verder als extra-uitgaven mogen worden afgetrokken. Alleen wordt de in werkelijkheid reeds in acht genomen minimum-duur van vijf jaar thans in de wet opgenomen en beperkt tot verzekeringen tegen termijnpremie. Bij betaling van premie ineens zal de minimum-duur tien jaar moeten bedragen. Dit komt er praktisch op neer, dat levensverzekeringen tegen koopsom voor goed de plaats van de „Kapitalansammlungsverträge” gaan innemen, alleen met het verschil van langere duur. Het premiesparen oefent geen nadelige invloed op deze faciliteit uit en omgekeerd. In dit verband dient te worden opgemerkt, dat de maxima voor aftrekbare extra-uitgaven, waarbij o.a. bijdragen tot de sociale verzekeringen en vermogensbelasting, alsmede bijdragen tot bouwspaarkassen behoren, D.M. 800 voor de alleenstaande en D.M. 1.600 voor een echtpaar bedragen.

¹⁾ Bundesratdrucksache, Nr. 41/58 (hierna genoemd BRdr.) met toelichting.

²⁾ BRdr. 41/58 en 44/58.

³⁾ Zie: „Kapitalmarkt und Börse 1957” (Dresdner Bank).

⁴⁾ BRdr. 41/58.

Dit laatste bedrag mag voor ieder in aanmerking komend kind worden vermeerderd met D.M. 500. Zodra de belastingplichtige 50 jaar wordt, worden genoemde bedragen verdubbeld. Een 50-jarige of oudere gehuwde man met een kind mag dus D.M. 4.200 aan extra-uitgaven aftrekken en dit bedrag neemt bij hem voor ieder volgend kind met D.M. 1.000 toe. Van de extra-uitgaven, die de genoemde maxima overtreffen mag de helft tot een absoluut maximum van 50 pCt. van het basis-maximum worden afgetrokken. Bedragen de extra-uitgaven in vorenstaand voorbeeld bijv. D.M. 10.000, dan mag 4.200 hiervan geheel en van de resterende D.M. 5.800 de helft, dus D.M. 2.900, tot het absolute maximum van D.M. 2.100 worden afgetrokken. Het aftrekbare bedrag is dan D.M. 6.300.

Ten minste even belangrijk als de materiële inhoud der voorstellen is de daaraan ten grondslag liggende gedachte. Zoals in zeer vele landen heeft ook in de Bondsrepubliek de zelffinanciering van het bedrijfsleven een voorname rol bij de financiering van nieuwe investeringen gespeeld. Hierin wil de Regering, die het aandeel van de zelffinanciering als „unangemessen hoch” ⁵⁾ en het ontbreken van de selecterende invloed van de kapitaalmarkt als ongewenst beschouwt, verbetering brengen. Voor de via de prijzen verkregen eigen middelen is geen interest verschuldigd. Dit houdt het gevaar in, dat bij het gebruik ervan niet de strengste maatstaf van efficiency wordt aangelegd. Verder leidt deze financieringswijze tot een concentratie van kapitaal en eigendom bij betrekkelijk weinigen.

De ingehouden winst verschilt naar oorsprong en effect niet sterk van een indirecte belasting. De hierdoor veroorzaakte prijsverhoging drukt de spaarcapaciteit van de bevolking omlaag. Indien de consumenten — zo de ondernemingen minder zelffinanciering zouden toepassen en de prijzen zouden verlagen — minder zouden moeten betalen, zouden zij meer kunnen sparen en het persoonlijke bezit zou meer worden verspreid. De besparingen zouden rechtstreeks of via de institutionele beleggers in de kapitaalbehoefte van het bedrijfsleven kunnen voorzien. De door het bedrijfsleven opgenomen middelen zouden door de daaraan verbonden rentedienst tot uiterste efficiency nopen. De rentevoet zou kunnen dalen.

Dat de Bondsregering inderdaad deze richting uit wil, blijkt behalve uit haar toelichtingen ook uit enkele andere voorstellen tot wetwijziging. In het kader van de voorgenomen belastingherziening zal ook de vennootschapsbelasting („Körperschaftsteuer”) worden gewijzigd ⁶⁾. Deze zal over de niet uitgekeerde winsten van 45 pCt. op 47 pCt. worden gebracht, terwijl die over de uitgekeerde winsten van 30 pCt. tot 11 pCt. zal worden verlaagd. Hierbij komt in beide gevallen 4,09 pCt. „Notopfer Berlin”. Gezien deze voorstellen lijkt het ten volle gerechtvaardigd, van een stelselmatige koerswijziging te spreken.

De Memorie van toelichting ⁷⁾ bij het wetsvoorstel inzake premiesparen spreekt dan ook ronduit van de nagestreefde „grotere spreiding van het persoonlijke eigendom aan de produktiemiddelen” en in de regeringsverklaring van het derde kabinet Adenauer ⁸⁾ was van het met bezitspreiding gepaard gaande groter „gevoel van eigenwaarde en van saamhorigheid met het volk als geheel” sprake. Uiteraard zal de bezitspreiding, voor zover zij slaagt, tot een geheel andere houding van grote delen van

de bevolking tegenover de produktiemiddelen en hun beheerders leiden ⁸⁾. Naarmate van zelffinanciering op financiering via de kapitaalmarkt zou worden omgeschakeld, zou het verwijt van te hoge ingehouden winsten van grond worden ontbloot en het verlangen naar een groter aandeel in het nationale produkt worden vervuld.

Naast dit meer politieke zou nog een meer economisch effect kunnen optreden. Naarmate het mogelijk zou blijken, nieuwe investeringen ter rationalisering en uitbreiding van de industriële productiecapaciteit via de kapitaalmarkt in plaats van via de prijzen te financieren, zou het minder noodzakelijk worden, in de prijzen de volle quote voor zelffinanciering op te nemen. De prijzen, zowel op de binnenlandse markt als op de exportmarkten, zouden dus in principe door de ondernemingen kunnen worden verlaagd. Althans gedurende een bepaalde tijd, waarin het winstaandeel voor het uitgebreide aandelenkapitaal, resp. de rentedienst voor obligatieleningen nog aanzienlijk minder zou vergen, dan voorheen de zelffinancieringsquote bedroeg. Indien bijv. investeringen ter waarde van D.M. 5 mrd. via de kapitaalmarkt zouden worden gefinancierd en de rente hierover 10 pCt. zou bedragen, zou in het eerste jaar slechts D.M. 500 mln. voor dit doel moeten worden verdiend. Bij een herhaling van dit proces in het volgende jaar zou uiteraard het dubbele moeten worden verdiend tot na verloop van tijd de kapitaaldienst evenveel zou vergen als zelffinanciering zou kosten.

De mogelijkheid van prijsverlaging is natuurlijk van zuiver theoretische aard. Zou hiertoe worden besloten, dan zou een jaarlijkse prijsverhoging onvermijdelijk zijn, ten einde de kosten voor de rentedienst te kunnen dekken, resp. voldoende winst voor uitkering te kunnen maken. Wordt van prijsverlaging afgezien, dan zouden de verdiende middelen — die anders voor de financiering van de investeringen hadden moeten dienen — niet meer nodig zijn, omdat de daarvoor benodigde middelen op de kapitaalmarkt zouden worden verschaft, en kunnen worden uitgekeerd. Zolang dus de rentedienst, resp. de te maken winst lager zouden blijven dan de geïnvesteerde middelen, zou een vrij hoog rendement kunnen worden bereikt. Het tempo van de kapitaalvorming zou worden bevorderd, voor zover de uitgekeerde hogere winsten wederom zouden worden belegd. De faciliteiten voor uitgekeerde winsten beogen dit blijkbaar.

Inkomen, consumptie en besparingen van gezinshuishoudingen

(Bedragen in D.M. miljard)

Jaar	Inkomen uit onzelfst. arbeid, van gepensioneerden, rente-ontvangers e.d.	Door zelfstandigen opgenomen privé-middelen	Beschikbaar inkomen	Consumptie	Besparingen	Spaarquote 5 in pCt. van 3
	1	2	3	4	5	6
1950	46,3	17,6	64,0	61,8	2,1	3,3
1951	54,5	20,3	74,8	72,1	2,7	3,6
1952	61,1	22,4	83,6	79,1	4,5	5,3
1953	67,4	24,1	91,5	86,1	5,5	6,0
1954	73,5	25,5	99,0	92,3	6,7	6,7
1955	83,1	25,9	109,0	102,3	6,7	6,1
1956	92,8	27,7	120,4	113,5	6,9	5,8
1957 voorlopig	103,1	29,8	132,9	122,0	10,9	8,2

⁵⁾ BRdr. 44/58.

⁶⁾ BRdr. 41/58 AIII.

⁷⁾ BRdr. 44/58.

⁸⁾ „Deutschland im Wiederaufbau” 1957.

⁸⁾ In dit verband moge ook op de geleidelijk voortschrijdende medezeggenschap van de werknemers in West-Duitsland worden gewezen. Tevens op de toespraak van Mr. K. P. v. d. Mandele van 3 januari jl.

De geschetste alternatieven zijn, om het nogmaals te beklemtonen, van theoretische aard en houden met andere factoren, bijv. de prijspolitiek, geen rekening. Niettemin kan men stellen, dat, zo de bevordering van het sparen een succes wordt en de ondernemingen besluiten hun behoeften op de kapitaalmarkt te dekken, een grotere flexibiliteit van de prijzen mogelijk wordt. In tijden van recessie en bij het ontstaan van de Euromarkt kan dit van belang zijn. Bovendien zou de kapitaalvorming worden bevorderd met alle gevolgen van dien, zoals bijv. een daling van de rentevoet.

Dat pogingen om het sparen niet langs propagandistische weg, doch door premien op te voeren, kans van slagen hebben, schijnt door de in nevenstaande tabel vervatte,

meest recente gegevens ¹⁰⁾ over het verloop van de besparingen in de Bondsrepubliek te worden bevestigd.

Hierbij dient te worden opgemerkt, dat in 1957 een nieuwe belastingwetgeving ingevoerd werd, die reeds met de stimulering van het sparen een begin maakte. Er valt een aanzienlijke stijging van de besparingen in 1957 te constateren, die wellicht als een gevolg van de nieuwe faciliteiten mag worden beschouwd. Mocht dit inderdaad zo zijn, dan is het zeer goed mogelijk, dat de voorgenomen belastingherziening de reeds op gang zijnde ontwikkeling in belangrijke mate zal bevorderen.

's-Gravenhage.

K. H. SCHREIBER, dipl. rer. pol.

¹⁰⁾ Monatsberichte der Deutschen Bundesbank.

AANTEKENING

Vliegtuigresearch in Engeland

Het Britse „Ministry of Supply” zal een deel van het research-werk, verbonden aan de ontwikkeling van vliegtuigen voor de burgerluchtvaart, voor zijn rekening nemen, voor zover deze research niet reeds wordt verricht voor defensiedoeleinden. De directe aanleiding hiertoe is — zo ontlenen wij aan een artikel in „The Economist” van 17 mei jl. —, het feit dat de afnemende belangstelling van „Defensie” voor bemande vliegtuigen een research-probleem van de eerste orde schept. Tot een jaar geleden was de situatie zo, dat ontwerpers van zowel verkeers- als militaire vliegtuigen putten uit een gemeenschappelijk reservoir aan kennis. Deze kennis is, gerangschikt naar de tijdsvolgorde waarin ze bij de ontwikkeling der vliegtuigen een rol speelt, als volgt te splitsen:

- a) theoretische berekeningen die gecontroleerd worden door het gedrag van modellen in windtunnels te onderzoeken;
- b) praktische proeven door een klein „research”-vliegtuig te bouwen volgens de nieuwe theorie;
- c) het opnemen van de beste eigenschappen in „revolutionaire” nieuwe militaire vliegtuigen;
- d) de militaire ervaring wordt verwerkt in een nieuw type verkeersvliegtuig.

Het overgrote deel der research-kosten werd tot voor kort gedragen door de militaire luchtvaart, dus door de Overheid. Op basis van de daarbij opgedane ervaring werden de verkeersvliegtuigen verder ontwikkeld. Deze gang van zaken heeft volgens „The Economist” de Britse vliegtuigindustrie gestimuleerd tot haar grootste successen, zoals de Viscount, maar ook geleid tot de ergste mislukkingen, bijv. de Brabazon. „The Economist” verheelt dus geenszins dat, niettegenstaande de „gemeenschappelijke” research, de mogelijkheid bestond dat verkeersvliegtuigen ontworpen werden die niet bleken te voldoen. Ofschoon fouten bij de ontwikkeling van nieuwe vliegtuigtypen dus onvermijdelijk bleken, wordt de situatie pas werkelijk ernstig nu de behoefte aan bemande militaire vliegtuigen afneemt. Langs deze indirecte weg kan dus geen hulp meer aan de ontwerpers van verkeersvliegtuigen worden geboden inzake problemen van constructie, vorm, opstijgen, landen en navigatie, zodat de fabrikanten van verkeersvliegtuigen in een moeilijk parket geraken.

Als voorbeeld van de consequenties op research-gebied wordt het geval genoemd van de bij Vickers Armstrongs in ontwikkeling zijnde Swallow. Het hiervoor benodigde proto-type op kleine schaal bevond zich in bovengenoemde fase b) van het research-werk. Dit proto-type moest dienen om bepaalde theorieën betreffende de vorm van de vleugel te verifiëren. Het lag in de bedoeling om — indien de proefnemingen aan de verwachtingen zouden beantwoorden — de gevonden resultaten te verwerken in een nieuw type bommenwerper en later eventueel in verkeersvliegtuigen. Toen de Minister van Defensie, die het „Ministry of Supply” opdracht moet geven voor het verrichten van research-werk, het „Swallow”-project echter niet meer van belang achtte, zag het „Ministry of Supply” zich in augustus 1957 genoodzaakt dit research-project stop te zetten. Door de beslissing, geen nieuwe typen bemande bommenwerpers meer te laten ontwikkelen, verviel dus de directe mogelijkheid de verdiensten van bepaalde theoretische berekeningen te toetsen.

Tegen deze achtergrond nu moet het in de aanvang vermelde besluit van het „Ministry of Supply” worden gezien. Dit kan thans zelf bepalen welke research-werkzaamheden het zal laten verrichten voor de ontwikkeling van verkeersvliegtuigen. De regeringssteun aan de fabrikanten van verkeersvliegtuigen, die eerst indirect geschiedde via de opdrachten voor militaire vliegtuigen, wordt nu dus rechtstreeks verleend. De enige limiet, die aan de „Minister of Supply” in dezen is gesteld, wordt gevormd door het totale bedrag dat aan vliegtuig-research (zowel militaire als civiele) mag worden besteed, en dat het thans geldende — overigens geheime — niveau niet mag overschrijden. De Minister heeft de vliegtuigindustrie medegedeeld dat hij bereid is de fasen a) en b) van het research-werk op zich te nemen mits de industrie zich belast met fase d). Tevens raadt de Minister de vliegtuigfabrikanten aan tot een nauwere samenwerking te komen. Een voorbeeld van een dergelijke samenwerking is de Bristol-Hawker Siddeley-associatie; een ander is de minder scherp omschreven driehoeksverhouding tussen Rolls-Royce, Vickers Armstrongs en de Havilland.

De Minister heeft echter — aldus „The Economist” — laten doorschemeren, dat de mogelijkheid niet is uitge-

sloten dat ook hulp zal worden verleend voor fase d) van het research-werk. Het argument daarvoor is dat het tegenwoordig voorkomt en in de toekomst nog vaker zal voorkomen, dat ontwerpen voor volkomen nieuwe typen verkeersvliegtuigen of een sterk experimenteel karakter dragen dan wel te kostbaar zijn om gefinancierd te worden door één fabrikant of zelfs door een nationaal consortium van fabrikanten. Hier ligt volgens „The Economist” een uitermate moeilijk punt: hoewel het blad deze argumentatie onaangetast laat, meent het toch te moeten opmerken, dat degenen met een uitgebreide technische ervaring — zelfs bij het „Ministry of Supply” — niet altijd het best in staat zijn vliegtuigen in een embryonaal stadium te beoordelen.

De bedoeling van de gehele regeling is: met de grootst mogelijke omzichtigheid steun te verlenen bij het ontwikkelen van verkeersvliegtuigen teneinde deze voor bijzondere omstandigheden in reserve te houden. Velen zijn echter van mening dat Engeland zich dan niet moet verlaten op buitengewone vliegtuigtypen. Commercieel gezien blijkt de Britse industrie het meeste succes te hebben gehad met vliegtuigen, die in wezen conservatief waren, zoals de Viscount, Meteor, Vampire, Canberra en de Hunter. Ook in de vliegtuig-industrie zelf is men het lang niet eens over de vraag, of het verstandig is de mogelijkheden tot de bouw van een Brits supersonisch verkeersvliegtuig te onderzoeken.

Op grond van het voorgaande meent „The Economist” dan ook dat het aanbeveling verdient voor deze moeilijke beslissingen de medewerking van het „Transport Command” te verkrijgen, in plaats van deze geheel aan het „Ministry of Supply” over te laten. „Transport Command” gelijkt naar de aard van zijn werkzaamheden — troepen- en materiaalvervoer — veel werk aan gewone luchtvaartmaatschappij; alleen behoeft het geen winst te maken en zijn dienstregeling wordt niet ernstig verstoord wanneer een vliegtuig uitvalt wegens „kinderziekten”. Er is geen betere test om de verborgen gebreken uit een vliegtuig te halen dan het normale geregelde vliegen. In dit verband verwijst „The Economist” naar de Verenigde Staten, waar het militaire luchtvervoer het beproevingssterrein is geweest voor vrijwel ieder aldaar gebouwd verkeersvliegtuig, ook van de grote straalvliegtuigen. Het komt „The Economist” voor dat hier juist de grootste bijdrage ligt die de Regering kan leveren bij het ontwikkelen van vliegtuigen. Ter ondersteuning van deze zienswijze voert het blad verder aan, dat de „Royal Air Force” ervaring heeft opgedaan met vliegtuigtypen met revolutionaire kenmerken, zoals „swept wings, delta’s, high- and low-flying, sub- and super-sonic”. Ook daarom ware „Transport Command” wellicht beter tot oordelen in staat dan de ambtenaren van het „Ministry of Supply” als het gaat om een supersonisch verkeersvliegtuig of om een keuze tussen „an airliner that waded, flapped, blew air on, sucked air into, or did other strange things with the standard aircraft wing”.

BOEKBESPREKINGEN

J. Errera, E. Symon, J. van der Meulen, L. Vernaeve: *Euratom; Analyse et Commentaires du Traité*. Bibliothèque de l’Institut Belge de Science Politique, 4. : Les éditions de la Librairie Encyclopédique, Bruxelles 1958, 436 blz., B.fr. 425.

Op 25 maart 1957 werden te Rome de twee zgn. Europese Verdragen ondertekend. Een van deze twee verdragen, nl.

dat tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie, beoogt de integratie van een groot deel van de activiteiten welke op het gebied van de atoomenergie tot dusverre door de leden-landen individueel werden ondernomen en streeft een gezamenlijke inspanning na daar, waar de leden-landen nog niets, of niet voldoende, presteren.

Het is duidelijk dat dit verdrag, indien energiek uitgevoerd, een grote invloed kan hebben op de activiteiten van de industrie in de leden-landen (en daarbuiten) en dat de betrokken regeringen, de ondernemers, de instellingen van onderwijs en anderen die met de uitwerking daarvan te maken hebben, sinds de publikatie het Euratom-verdrag consulteren om na te gaan welke mogelijkheden en welke verplichtingen hiermede voor hen zijn geschapen.

Vooral wat deze laatste betreft is de tekst niet steeds duidelijk, en — ondanks de voor een verdragstekst vrij grote mate van concreetheit — vaak niet geheel volledig, zij het zeer uitgebreid. Daarom wordt in toenemende mate de behoefte gevoeld aan een nadere uitleg, een zo objectief mogelijke interpretatie die bij de dagelijkse uitvoering van de verdragsbepalingen kan worden nageslagen.

Met deze behoefte voor ogen heeft de „Bibliothèque de l’Institut Belge de Science Politique” onlangs een omvangrijk boek het licht doen zien, getiteld „Euratom; analyse et commentaires du Traité”. Dit boek is samengesteld door vier Belgen die elk in hun eigen hoedanigheid betrokken zijn geweest bij de onderhandelingen welke tot de oprichting van Euratom hebben geleid. Het zijn Prof. J. Errera, hoogleraar aan de Universiteit te Brussel, die deel uitmaakte van de Belgische delegatie bij de onderhandelingen, de heer J. van der Meulen, Directeur-Generaal van het Belgische Ministerie van Economische Zaken, onder wiens verantwoordelijkheid veel van de Belgische atoomzaken ressorteren, de heer E. Symon, Directeur voor de Buitenlandse Betrekkingen van het Belgische Studiecentrum voor Kernenergie en de heer L. Vernaeve, medewerker aan het Secretariaat van de Hoge Autoriteit van de E.G.K.S.

Het hoofdstuk betreffende de uitwisseling van kennis kwam tot stand met medewerking van de octrooideskundige, de heer M. J. Lannoy. Deze deskundige medewerkers zijn er kennelijk van uitgegaan dat in een dergelijk naslagwerk allereerst de *bedoelingen* van de samenstellers van het verdrag dienen te worden uiteengezet en dat de artikelen daarom tegen hun historische achtergrond moeten worden gezien. Hun ervaringen bij de onderhandelingen hebben de schrijvers in staat gesteld zich van deze taak te kwijten, hetgeen te meer nut heeft, aangezien een verslag van de onderhandelingen die tot de huidige tekst leidden, nog niet werd geschreven. (Wellicht ligt hier een belangwekkende taak voor een nijver promovendus?).

De indeling van het boek is zeer bruikbaar. Reeds het verdrag is vrij sterk onderverdeeld, doch de schrijvers hebben terecht gemeend een verdere onderverdeling in paragrafen te moeten aanbrengen aan de hand van de onderwerpen. Het boek als geheel is weer in enige honderden secties verdeeld, die achtereenvolgend zijn genummerd. Achterin het werk is de volledige tekst van het Euratom-verdrag opgenomen, waarin per artikel de nummers, van deze secties zijn afgedrukt. Op deze wijze is het eenvoudig, bij elk artikel het desbetreffende commentaar op te slaan.

Komt dit het werken met het boek ten goede, de overige

indexen zijn deze recensent tot dusverre van weinig nut gebleken. Dit zijn er twee: één per onderwerp van het verdrag, verwijzend naar de artikelen daarvan, en één per onderwerp van het boek, verwijzend naar de desbetreffende secties. Aangezien vele onderwerpen telkenmale in een ander verband ter sprake komen — de verdragindex verwijst bijv. voor de term „matière fissile spéciale” naar 9 plaatsen in de tekst en de index op het werk zelf naar 8 verschillende secties dáárvan — zou een aanzienlijk uitgebreidere index noodzakelijk zijn. Daarenboven is de index onvolledig aangezien vaak daar waar — om hetzelfde voorbeeld te gebruiken — het woord „matière fissile spéciale” niet voorkomt, het begrip een rol speelt, weshalve ook daar verwijzingen opgenomen zouden moeten zijn.

Aangaande de inhoud van het werk zij vermeld, dat de beschrijving van de totstandkoming van het verdrag nuttig is, zij het dat de rol van de O.E.E.S. op atoomgebied wordt onderschat; de historische achtergrond-schets welke wordt gegeven voor de artikelen met betrekking tot de doelstellingen van het verdrag is zeer leesbaar. Een dergelijke achtergrond-beschrijving is voor hen die de tekst van het verdrag raadplegen van veel belang. Vele artikelen zijn immers voor meer dan één uitlegging vatbaar, al naar gelang het standpunt van waaruit men een interpretatie nastreeft. Zo is nu reeds in de praktijk gebleken dat de opvattingen van de Commissie met betrekking tot enkele artikelen afwijken van die, welke door bijv. sommige nationale ondernemingen worden ingenomen. Met name geldt dit voor de buitenlandse betrekkingen van de lidstaten. Zo is in verband met de artikelen 29 (verdragen op het gebied van de uitwisseling van kennis) en 73 (dito ten aanzien van de goedkeuring voor levering van materialen) wellicht een verschil in inzicht tussen nationale autoriteiten en de Commissie omtrent hun respectievelijke competentie te verwachten. Hier wijst het werk op enkele plaatsen, bijv. in het commentaar op artikel 103 (het aangaan van overeenkomsten met derden), op een bruikbare middenwég.

Desniettemin blijkt juist uit dit gedeelte van het boek (Titel II, hoofdstuk X) dat het niet voldoende is, zich tot een korte historische toelichting op een artikel te beperken zonder verder commentaar. In een dergelijk werk is het nodig meningen te geven om een standpunt in te nemen, dat wellicht aanvechtbaar is, doch dat althans een uitgangspunt voor discussie biedt. Dergelijke uitgangspunten biedt dit soms al te objectieve werk weinig, doordat men om der wille van de feitelijkheid de interpretatie tot een minimum heeft beperkt.

Bijzondere vermelding verdient het hoofdstuk inzake de controle, waarin het moeilijke onderwerp van het doel en de werkwijze van de zgn. „contrôle de conformité” (het gebruik volgens opgave) uiteen wordt gezet. De vergelijking van deze controle met die welke zal worden uitgeoefend door de Internationale Atoomorganisatie van de Verenigde Naties, het I.A.E.A., is uitmuntend, evenals de wijze waarop de veel verkondigde mening wordt weerlegd, dat Euratom „gericht is op militair zowel als vreedzaam gebruik”.

Ten slotte zij gewezen op het zeer nuttige hoofdstuk betreffende de octrooieregelingen en op de overzichtelijke uiteenzettingen over de institutionele aspecten — te nuttiger waar dit feitelijke overzicht weinig nadere interpretatie behoeft.

Ik eindig met de wens, dat dit werk zal worden aangevuld zodra de ervaring, welke met de praktijk van het Euratom-verdrag wordt opgedaan, tot conclusies en aanvaarde interpretaties heeft geleid. Dan zou ook wellicht een Nederlandse bewerking kunnen worden uitgegeven, die bij het gebruik van de Nederlandse verdragstekst (evenzeer authentiek als de Franse!) van veel nut zal kunnen zijn.

's-Gravenhage.

Mr. B. SANDERS.

Dr. J. F. Michels: *Het middellange exportkrediet.*

H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1957, 151 blz., f. 9,50.

Het onderwerp, dat Dr. Michels voor zijn proefschrift heeft gekozen is in hoge mate actueel. Hoewel het middellange exportkrediet geenszins een nieuwigheid is onder de kredietvormen, is het de laatste jaren om meer dan één reden „in het nieuws”.

Het streven naar industrialisatie van de minder ontwikkelde gebieden, met de financieringsmoeilijkheden daaraan verbonden, schept een grote behoefte aan krediet, waarbij het middellange exportkrediet een belangrijke rol speelt. De export-drives van de verschillende industriële landen maken deze landen maar al te gewillig het exportkrediet als concurrentiemiddel te aanvaarden, temeer nu de internationale conjunctuur zich niet meer op het hoge peil beweegt van voorheen. Dit vraagstuk, van conjuncturele aard, wordt thans nog verscherpt door een structureel probleem, dat ook hier te lande duidelijk aan de dag treedt, namelijk de vraag of en in hoeverre de schaarse besparingen in eigen land moeten worden aangewend dan wel gebruikt mogen worden voor een vrij langdurige financiering van de export.

Deze en andere vragen vindt men in het boek van Michels uitvoerig behandeld en mede door deze actualiteit weet de schrijver de belangstellende lezer tot het einde te boeien.

De opzet van het werk is in grote lijnen als volgt. Na een inleiding tot het vraagstuk in hoofdstuk I, volgt in hoofdstuk II een behandeling van de kapitaalbehoeften der minder ontwikkelde gebieden en een beschrijving van de vraagstukken in verband met de kapitaalverstrekking door andere landen. Hoofdstuk III behandelt de kapitaalverschaffing aan het buitenland in het algemeen en het exportkrediet in het bijzonder. In hoofdstuk IV komt de kredietverzekering aan de orde, terwijl hoofdstuk V de technieken van het middellange exportkrediet en de exportkredietverzekering belicht. Hoofdstuk VI is een samenvatting.

Door het middellange exportkrediet in het raam van de internationale kapitaalverschaffing te plaatsen, neigt Michels er naar ons gevoelen voortdurend toe twee onderwerpen tegelijk te behandelen. De titel van het werk wekt de verwachting, dat het middellange exportkrediet zal worden besproken, doch in feite handelt het boek over de internationale kapitaalverschaffing in het algemeen en het exportkrediet in het bijzonder. Dit behoeft nog geen bezwaar te zijn, doch hoofdstuk III bijv., waar o.a. de buitenlandse filiaalvestiging en de deelneming in buitenlandse bedrijven wordt besproken, gaat zeer abrupt van de problematiek met betrekking tot deze investeringen over naar het middellange exportkrediet. De vraagstukken die hiermede verband houden zijn van een bijzondere aard; dit bijzondere hebben wij met name op deze plaats gemist.

Wellicht verklaart deze opzet ook de poging, die in hoofdstuk II gedaan wordt om de omvang te ramen van de kapitaalbehoeften der onderontwikkelde gebieden. De waarde van dergelijke ramingen is steeds zeer betrekkelijk; in dit werk zou zij naar onze mening geheel gemist kunnen worden, daar toch slechts een gedeelte van de genoemde bedragen door exportkredieten zal worden gedekt. Over het aandeel van deze kredietvorm delen de ramingen ons niets mede.

Tegen deze achtergrond zou men voorts de grote betekenis kunnen zien, die de schrijver hecht aan de besteding van de kredieten (indirect productief, direct productief, consumptief). Bij de kapitaalverschaffing in het algemeen, bijv. de deelneming in buitenlandse bedrijven, kan dit een belangrijk punt van overweging zijn voor de crediteur; bij een commercieel gezond exportkrediet, waarvan de aflossing en rente naar alle waarschijnlijkheid normaal zullen plaats hebben, doet van het standpunt van de crediteur de besteding toch nauwelijks ter zake.

Een scherpere scheiding van het onderwerp exportkrediet van het algemene verschijnsel van de internationale kapitaalbeweging zou deze bezwaren — die overigens niet zwaar behoeven te wegen — kunnen hebben voorkomen. Het boek is er niet minder belangwekkend om. Michels heeft een waardevolle bijdrage geleverd tot de literatuur over dit voor ons land nog vrij jonge vraagstuk. Alle problemen die om de exportfinanciering heen bestaan worden besproken, zoals de monetaire aspecten, dekking van de middelenbehoefte op de geld- of kapitaalmarkt, de verzekering, hetzij door particuliere instellingen of de Overheid, het vraagstuk van de bevordering der werkgelegenheid door aanvullende werken of door exportbevordering, om er enkele te noemen.

Een opmerking van de schrijver met betrekking tot het middellange exportkrediet is ons echter duister gebleven. Waarom acht de schrijver „het gebruik van de term exportkredieten voor binnenlandse, door banken aan exporteurs verschaft kredieten (o.a. in de jaarverslagen van de N.V. Export-Financiering-Maatschappij) . . . minder juist”? (noot 2 blz. 18). Wij zien het principiële verschil niet met kredieten, door het bankwezen verleend aan buitenlandse afnemers. Michels zegt hiermede o.a. het gevaar van dubbeltellingen te willen vermijden, doch ontkomt zelf blijkbaar niet aan dit gevaar, als hij op blz. 118/119 een schema opstelt voor het exportkrediet, waarbij hij ook kredieten opneemt door exporteurs aan importeurs verstrekt en o.a. gefinancierd door additioneel bankkrediet aan de exporteur.

Ook op blz. 106 krijgen wij sterk de indruk, dat, wanneer hij tracht het bedrag te ramen dat Nederland in de komende jaren aan middellange exportkredieten zal hebben uitstaan, de schrijver het door de banken aan exporteurs verstrekte krediet wél als exportkrediet beschouwt. Wij lezen daar: „Voorts kan aangenomen worden, dat verschillende Nederlandse kapitaalgoederen-producerende ondernemingen, ten laste van hun kas of gewone bankrekening, eveneens bedragen aan middellange exportkredieten hebben uitstaan”.

Dit, zowel als het voorgaande, moge overigens meer het karakter hebben van op- dan van aanmerkingen. Het boek van Michels is zowel door de keuze van het onderwerp, als door de behandeling daarvan een zeer geslaagd werk geworden.

's-Gravenhage.

A. G. TER HENNEPE.

De geldmarkt.

Eerst voor de televisie en daarna voor de radio, heeft de Governor van de Bank of England zijn licht laten schijnen over monetaire vraagstukken van de dag. Sommigen zullen betreuren dat zijn Nederlandse collega dit voorbeeld nog niet heeft gevolgd, want enige officiële voorlichting over de samenhang tussen de verschillende maatregelen van de laatste dagen zou goed van pas zijn gekomen.

Deze maatregelen van De Nederlandsche Bank zijn geweest:

1. de verlaging van de discontotarieven met $\frac{1}{2}$ pCt., met ingang van 14 juni;
2. het plaatsen door de Bank, in het kader van de openmarktpolitiek, van f. 67 mln. aan promessen, die kort tevoren van de Deutsche Bank waren verworven. De afgifte werd gestaakt toen Financiën een tender per 20 juni aankondigde;
3. op 20 juni, dus op de dag van de tender, werd bekend gemaakt, dat de Bank met ingang van de periode 23 juni t/m 21 juli het verplichte kaspercentage heeft verhoogd van 7 tot 8 pCt., zodat de banken gedurende deze periode gemiddeld ruim f. 50 mln. meer dan in de voorgaande kasperiode bij de Bank moeten gaan aanhouden.

Het — althans op het eerste gezicht — tegenstrijdige van deze maatregelen is nu, dat enerzijds een verlaging van het disconto heeft plaats gevonden, een verlaging die officieel werd gebaseerd op „de combinatie van aanhoudende ruimte op de geldmarkt met een voortgezette tendentie tot daling van de binnenlandse kredietverlening”. Anderzijds is de Bank er blijkens haar overige maatregelen juist op uit om de ruimte van de geldmarkt te absorberen. Zij heeft dus de daling van de geldmarktrente als symptoom erkend, maar blijft de oorzaken ervan — de geldmarkttruimte — bestrijden.

Deze formulering houdt echter tevens een mogelijke verklaring in van de schijnbare tegenstrijdigheid in de politiek van de Bank: deze was wel bereid om de daling die zich in de open markttarieven heeft voorgedaan door een discontoverlaging a.h.w. te sanctioneren, maar tegelijkertijd wenst zij het tempo van een verder gaande daling in de hand te houden.

Ten hoogste mag misschien schuchter de mogelijkheid worden geopperd, dat de Bank met haar afroming iets te ver is gegaan. Men zou nl. de vraag kunnen stellen of men de open marktpolitiek, zoals die vóór de discontoverlaging werd gevoerd (dus in de vorm van het ad libitum afgeven van papier tegen de te voren vastgestelde prijzen), nog in de hand heeft, als op de geldmarkt algemeen op een discontoverlaging wordt gerekend.

Hoe dit ook zij, de invloed van de open marktpolitiek en van de verhoging van het kaspercentage zijn in de resultaten van de tender die op 20 juni plaatsvond zeer wel te bespeuren, zoals uit onderstaande tabel blijkt.

	Toegewezen bedrag (x f. 1 mln.)	Toewijzingsdisconto 20 juni 1958	Toewijzingsdisconto 5 juni 1958
3-maands	4,3	$2\frac{3}{4}$ pCt.	$2\frac{7}{8}$ pCt.
6-maands	6,2	3 pCt.	$3\frac{1}{8}$ pCt.
9-maands	2,4	$3\frac{1}{8}$ pCt.	$3\frac{3}{8}$ pCt.
12-maands	59,1	$3\frac{7}{16}$ pCt.	$3\frac{3}{4}$ pCt.
	72,0		

Weliswaar vertonen de toewijzingsdisconto's nog een daling, maar deze daling draagt een nogal geforceerd karakter, gezien de kleine resp. minieme bedragen die werden toegewezen. Het heeft weinig zin er naar te gissen of de Minister van Financiën met het resultaat van de tender al dan niet blij verrast zal zijn geweest. Daar de schatkist op de weekstaat per 16 juni met een saldo van ruim f. 425 mln. paraisseert, kan zij in ieder geval een stootje verdragen.

De kapitaalmarkt.

Als de ontwikkeling op de geldmarkt geen roet in het eten gooit, en als er succes ten deel valt aan de 30-jarige obligatielening groot f. 100 mln.; waarop de Bank voor Nederlandse Gemeenten 26 juni de inschrijving openstelt, zal ook het tijdperk van de 5 pCt. obligaties weer een voorlopige afsluiting hebben gevonden, althans voor de (semi-) overheidsobligaties. De lening zal nl. een rente van $4\frac{3}{4}$ pCt. dragen, al zal het rendement in feite iets hoger zijn (ca. 4,85 pCt.), doordat de emissiekoers op $98\frac{3}{4}$ pCt. is gesteld. Daar bepaald is dat de lening de eerste 10 jaar niet vervroegd mag worden afgelost, kan worden geconcludeerd dat met de eis die het Beléggersfront in deze stelt (minimumtermijn van 15 jaar) bij de huidige marktconstellatie geen rekening wordt gehouden.

Van de markt voor onderhandse leningen werd bekend, dat de D.A.F. in verband met de vervaardiging van personenauto's een bedrag van f. 27 mln. bij institutionele beleggers heeft geleend. Het zal wel niet toevallig zijn dat dit bericht vergezeld ging van de mededeling dat deze onderneming een familie-N.V. zal blijven: dankzij de mogelijkheid om met de institutionele beleggers tot overeenstemming te komen, is aan de beurs, en aan de particuliere beleggers, de mogelijkheid tot vergroting van het beleggingsassortiment onthouden. Men kan zich afvragen in hoeverre deze structurele ontwikkeling, die straks nog door het actief worden van de Stichting Industrieel Garantiefonds kan worden gestimuleerd, in overeenstemming is met de bevordering van de bezitsvorming, waar deze betreft het in brede kringen mede-financieren van het bedrijfsleven.

In Wall Street, waar het Dow Jones gemiddelde een nieuw hoogtepunt voor het jaar bereikte, vond donderdag een flinke koersdaling plaats. Deze werd mede toegeschreven aan de verwachting, dat de Federal Reserve Board op het punt staat de „goedkoop-geld”-politiek vaarwel te zeggen. Misschien kwam de New Yorkse beurs vrijdag, toen een gedeeltelijk herstel volgde, tot de overtuiging dat een dergelijke ommekeer ook zijn goede kanten zou hebben. Zij zou er op kunnen wijzen dat volgens de monetaire autoriteiten het dieptepunt van de recessie is gepasseerd. Daarbij zouden zij zich dan o.a. kunnen baseren op de lichte stijging die het indexcijfer van de industriële produktie in mei aan de dag heeft gelegd.

De aandelensector van de Amsterdamse beurs, waar vrijdag de koersstijging van de voorgaande dagen door de reactie in New York meer dan teniet werd gedaan, wordt gekenmerkt door toenemende omzetten. De daling van het rendement op obligaties speelt hierbij waarschijnlijk mede een rol, al was het slechts omdat dit rendement thans op een peil is beland waarop het weer beide kanten op kan. Het zijn thans niet meer alleen aandelen waarop koersrisico wordt gelopen.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	2 jan. 1958	13 juni 1958	20 juni 1958
Algemeen		168	202	199
Internat. concerns		237	290	282
Industrie		126	144	146
Scheepvaart		117	135	137
Banken		106	120	121
Indon. aand.		64	83	87

Aandelen

Kon. Petroleum	f. 147,30	f. 175,90	f. 168,—
Unilever	311½	363	350½
Philips	230½	288½	291½
A.K.U.	142½	184½	187½
Kon. N. Hoogovens	241	304	303
Van Gelder Zn.	170	181	175
H.A.L.	132¾	146¼	144
Amsterd. Bank	191½	225	222
H.V.A.	84¾	109½	107½

Staatsfondsen

2½ pCt. N.W.S.	59¾	60½	60½
3½ pCt. 1947	85½	91	90%
3¼ pCt. 1955 I	81¼	89%	89½
3 pCt. Grootboek 1946	80¼	89%	90
3 pCt. Dollarlening	90	93¾	93½

Diverse obligaties

3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	84	91½	93
3¼ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1964 II/III	79%	86%	87½
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	84½	90¼	91¼
3½ pCt. Philips 1948	90	94¾	95¾
3¼ pCt. Westl. Hyp. Bank	80	88	87½
6 pCt. Nat. Woningb.len. 1957	104%	109%	110

New York

Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	439	470	474

M. P. GANS.

STATISTIEKEN

OPENBARE EMISSIES ¹⁾ EN UITLOTINGEN ²⁾, MEI 1958 ³⁾ (in duizenden guldens)

	Emissies			Aflsbaar ³⁾ gestelde obli- gaties en pandbrieven	Conversies obligaties en pandbrieven
	Obligaties	Aandelen	Totaal		
Staatsleningen	—	—	—	15.764	—
Provincies, gemeenten en andere publiekrechtelijke lichamen	—	—	—	854	—
w.o. premieleningen	—	—	—	132	—
Handel, industrie en di- versen	5.940	—	5.940	558	—
w.o. diversen	5.940	—	5.940	—	—
Bank-, krediet- en verzeke- ringswezen	49.375	67	49.442	11	1.106
w.o. bank- en krediet- instellingen	49.375	67	49.442	4	—
hypothekbanken	—	—	—	7	1.106
Kerkelijke en liefdadige in- stellingen	—	—	—	424	—
Totaal-generaal	55.315	67	55.382	17.611	1.106
w.v. overheidssector	—	—	—	16.618	—
N.V. Bank voor Neder- landsche Gemeenten..	—	—	—	—	—
private sector	55.315	67	55.382	993	1.106
januari-mei 1958	491.144	870.381	1.361.525	81.346	5.906
januari-mei 1957	298.732	53.776	352.508	75.497	5.289

¹⁾ Reële bedragen volgens stortingsdatum.

²⁾ De bedragen der niet uitgelote obligaties c.q. pandbrieven, welke aflsbaar werden gesteld, zijn niet bekend.

³⁾ Volgens datum van betaalbaarstelling.

⁴⁾ Bron: Statistisch Bulletin van het C.B.S.

HOOFDPOSTEN VAN DE GECOMBINEERDE BALANSEN
VAN DE 34 REPRESENTATIEVE, RESP. 4 GROTE NEDER-
LANDSE HANDELSBANKEN ^{1) 2)}

(in miljoenen gulden)

	34 banken ³⁾		4 banken		30 banken	
	mrt. 1958	april 1958	mrt. 1958	april 1958	mrt. 1958	april 1958
Kas, Ned. Bank, kas- siers, giro-inst.; uit- gezette daggeldle- ningen	508,0	638,5	324,0	416,7	184,0	221,8
Nederlands schatkist- papier	1.527,6	1.462,2	1.929,1	1.879,9	709,1	692,9
Nederlandse schat- kistcertificaten ..	1.110,6	1.110,6				
Ander overheidspa- papier (incl. buiten- lands schatkistpa- kistpapier)	92,0	51,0	63,9	27,8	28,1	23,2
Bankiers (nostro) ⁴⁾	350,9	414,7	193,9	233,5	157,0	181,2
Debiteuren, Over- heid ⁵⁾	289,1	277,0	245,9	239,9	43,2	37,1
Debiteuren, overige ⁶⁾	3.042,8	3.017,5	1.998,4	1.983,5	1.044,4	1.034,0
Deposito's en spaar- gelden ⁷⁾	2.172,5	2.069,2	1.397,2	1.280,7	775,3	788,5
Creditsaldi van ban- ken ⁸⁾	410,8	419,1	261,3	265,9	149,5	153,2
Creditsaldi van cliën- ten ⁹⁾	3.516,6	3.647,6	2.506,0	2.648,9	1.010,6	998,7
Opgenomen gelden ¹⁰⁾	53,0	66,9	5,4	6,1	47,6	60,8
Balanstotaal	7.814,2	7.860,1	5.179,6	5.193,7	2.634,6	2.666,4

¹⁾ Bron: De Nederlandsche Bank N.V.

²⁾ Het aantal representatieve instellingen is, als gevolg ener per 1 januari 1958 geëffectueerde samenvoeging met één verminderd; Amsterdamsche Bank-Incassobank; Nederlandsche Handel Mij. (Ned. bedrijf); Rotterdamsche Bank en Twentsche Bank.

³⁾ Voor de 34 handelsbanken is een meer gespecificeerde opgave verschenen in de Ned. Staatscourant en zal worden opgenomen in de Maandstatistiek van het financieelwezen.

⁴⁾ Nostro-saldi bij banken in binnen- en buitenland.

⁵⁾ Kredietverlening aan Nederlandse provincies, gemeenten en waterschappen.

⁶⁾ Wissels, voorschotten tegen effecten en schatkistpapier; kredietverlening onder garantie van Nederlandse overheidslichamen; voorschotten aan kredietinstellingen; kredietverlening aan ondernemingen waarin is deelgenomen; kredietverlening aan anderen.

⁷⁾ Deposito's voor één maand of langer, spaargelden of gelieerde spaarbank.

⁸⁾ Creditsaldi van banken, loro en overige creditsaldi van banken.

⁹⁾ Creditsaldi van cliënten in gulden; creditsaldi in valuta.

¹⁰⁾ Opgenomen daggeldleningen; andere opgenomen gelden.

INTERIM-INDEXCIJFERS VAN GROOTHANDELSPRIJZEN ^{1) 2)}

	1948 = 100	1956	okt. 1957	nov. 1957	dec. 1957	jan. 1958	febr. 1958
Voedingsmiddelen:							
plantaardige	132	135	137	139	140	138	
dierlijke	117	112	113	112	111	110	
totaal	124	123	124	124	124	123	
Grondstoffen voor:							
houtwaren	157	157	157	156	156	155	
chem. produkten ..	132	127	126	125	123	122	
textielwaren	130	133	132	130	128	126	
leer en leerwaren ..	116	116	116	116	115	115	
metaalwaren	166	163	163	162	161	158	
papier	125	120	120	120	115	115	
hulpstoffen	201	220	220	220	226	222	
totaal	169	176	176	175	177	175	
Afgewerkte produkten:							
glas, aardewerk enz. ...	162	169	171	171	171	171	
houtwaren	119	123	123	122	122	121	
chem. produkten	126	128	128	128	129	129	
textielwaren	132	139	138	138	136	135	
leer- en rubberwaren ..	137	137	137	136	137	137	
papierwaren	149	151	151	151	150	150	
metaalwaren	153	153	146	146	146	146	
gefabriceerde voedings- en genotmiddelen ..	134	140	139	140	140	141	
overige produkten ...	151	133	135	136	134	130	
totaal afgew. produkten	137	140	139	139	139	139	
Algemeen indexcijfer	140	143	143	143	143	142	

¹⁾ Ontleend aan het Statistisch Bulletin van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

²⁾ De wegingscoëfficiënten zijn vastgesteld overeenkomstig de verhoudingen in 1948.

BIEDT ZICH AAN:

Drs. economie

29 jaar, goed stylist, ervaring als staffunctionaris (marktonderzoek), bekend met organisatie-vraagstukken, belangstelling voor monetaire problematiek.

Brieven onder no. E.-S.B. 18-2, postbus 42, Schiedam.

Voor vacerende functies
en beschikbare krachten

op hoog niveau, zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten" het aangewezen
medium;

1e) Omdat Uw annonce onder
de aandacht komt van stafper-
soneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt
gelezen door diegenen, die de
zakelijk belangrijke beslissingen
nemen, of daarbij van grote
invloed zijn.

RIJKSPPOSTSPAARBANK

Voor het verrichten van werkzaamheden
op bedrijfs-organisatorisch gebied bestaat
gelegenheid tot plaatsing van

bedrijfseconoom

Gegadigden dienen in het bezit te zijn van
het doctoraal-diploma in de economie.

Leeftijd tot 35 jaar.

Schriftelijke sollicitaties met vermelding van
opleiding, levensloop e.d. te richten aan de
directie van de Rijkspostspaarbank, Van Baerle-
straat 27 te Amsterdam-Z.

